

Objašnjenje razlika: Ranjivost i Otpornost na Nasilni Ekstremizam na Kosovu

Rudine Jakupi & Garentina Kraja

Studija 3

O izveštaju:

Ova studija o državi Kosovo je izrađena, pored tri ostalih koji pokrivaju Albaniju, Bosnu i Hercegovinu i Makedoniju, u okviru projekta participativnog izveštaja za "Mogućnosti za Sprečavanje Nasilnog Ekstremizma na Zapadnom Balkanu". Zajedno sa četiri lokalna partnera istraživanja, istražili smo zašto su neke zajednice posebno pod uticajem pojedinaca inspirisanih od i/ili su se udružili Islamskoj Državi (ID) ili ostalim sličnim nasilnim ekstremnim grupama, dok ostale zajednice pokazuju veću otpornost na iste pojave. Na osnovu nalaza istraživanja, partneri projekta će sprovesti političko usmeravanje i inicijative lokalnog dijaloga, u saradnji sa lokalnim sudionicima i zajednicama pod uticajem, da bi istražili i razvili strategije za sprečavanje nasilnog radikalizma na Zapadnom Balkanu.

O Autorima:

Rudine Jakupi je istraživač Kosovskog Centra za Studije Sigurnosti. Ima Master iz Međunarodnih I Evropskih Odnosa sa univerziteta Linköping, Švedska. Njeno istraživačko interesovanje obuhvata suzbijanje nasilnog ekstremizma I radikalizma, ljudska prava, pol i bezbednost.

Garentina Kraja je istraživač, politički savetnik i predavač. Ona je bila savetnik za vanjsku politiku i sigurnost Predsednice Kosova Atifete Jahjaga od 2011 do 2016. Prethodno, je radila kao dopisnik Associated Press za Kosovo od 2000 do 2007. Diplomirala je BA i MA u političkim naukama u Yale University

Ovaj projekat i izveštaji iz ovog procesa finansirao je Ministarstvo inostranih poslova Nemačke

Auswärtiges Amt

© 2018 Berghof Foundation Operations GmbH. Sva prava su rezervisana.

Rudine Jakupi & Garentina Kraja 2018. Objasnjenje razlika: Ranjivost i Otpornost na Nasilni Ekstremizam na Kosovu
Studija 3. Berlin/Pristina: Berghof Foundation i Kosovski Centar za Studije Sigurnosti (KCSS)

<<http://image.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Papers/>. Prva publikacija: 17/10/2018

Napomena:

Iznešeni pogledi u ovoj publikaciji su pogledi autora i ne predstavljaju obavezno poglede i mišljenja Berghof Foundation ili njihovih partnera.

Berghof Foundation
Altensteinstraße 48a
14195 Berlin
Germany
www.berghof-foundation.org
info@berghof-foundation.org

Sadržaj

Spisak skraćenica

Izvršni rezime	1
1 Uvod	2
2 Dizajn i terminologija istraživanja	3
2.1 Selekcija slučajeva	3
2.2 Pitanja iz istraživanja	4
2.3 Definicija termina i izraza	4
2.4 Metodologija	5
2.5 Ograničenja	6
3 Osnovne informacije o zemlji	6
3.1 Pregled istraživanja o radikalizaciji i nasilnom ekstremizmu na Kosovu	6
3.2 Postavljanje Islamske asocijacije Kosova(BIK) u kontekst	7
4 Ključni faktori i akteri koji utiču na otpornost i ranjivost zajednice	9
4.1 Pogođene i ne-pogođene opštine, poređenje unutar zemlje	9
4.2 Pogođene i ne-pogođene opštine prema socio-ekonomskim indikatorima	12
4.3 Uzajamno delovanje faktora i aktera i njihov uticaj na ranjive i otporne opštine	13
4.3.1 4.3.1. Informisanje i saradnja lokalnih imama i izabраниh opštinskih organa vlasti	13
4.3.2 Političko predstavljanje i agenda donatora	16
4.3.3 Nacionalni narativ i lokalni kontekst	17
4.4 Istraživanje neistraženog: nasilni ekstremizam i politički ekstremizam u etnički podeljenom gradu Mitrovici	19
5 Ulazne tačke: Mapiranje napora na suzbijanju nasilnog ekstremizma	21
5.1 Nacionalne i lokalne inicijative za PNE	21
5.2 Međunarodni donatori i programi	22
5.3 Relevantnost programa PNE	23
5.4 Veze između aktivnosti PNE i napora na izgradnji mira i pomirenju	24
6 Zaključci i preporuke	25
Reference	27

Spisak skraćenica

BIK	Bashkësia Islame e Kosovës (Islamska asocijacija Kosova)
OCD	Organizacije civilnog društva
BNE	Borba protiv nasilnog ekstremizma
ECIKS	Ekonomska inicijativa za Kosovo
SB	Strani (Teroristički) borci
GCERF	Fond „Global Community Engagement and Resilience Fund“
ICITAP	Program međunarodne pomoći u obuci o krivičnim istragama (Ministarstvo pravde SAD)
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
ID	Islamska država
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova
KCSS	Kosovski centar za bezbednosne studije
MUP	Ministarstvo za unutrašnje poslove
NATO	Svernoatlantski pakt
NVO	Nevladina organizacija
OSCE	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PNE	Prevenција nasilnog ekstremizma
MSP	Mala i srednja preduzeća
ON	Ujedinjene nacije
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNESCO	Organizacija UN za obrazovanje, nauku i kulturu
SAD	Sjedinjene Američke Države
USAID	Agencija SAD za međunarodni razvoj
NE	Nasilni ekstremizam

Izvršni rezime

Do danas, radikalizacija, nasilni ekstremizam i fenomen inostranog borca na Kosovu uglavnom su proučavani posmatrajući pojedinačne faktore pritiska i povlačenja koji su naovali preko 300 ljudi sa Kosova da se pridruže redovima „Islamske Države“ u Siriji i Iraku. Iako su ovi faktori proučavani kroz perspektivu pojedinaca koji su uhvaćeni u sistemskim nedostacima u kontekstu geopolitičkog pejzaža koji se uvek menja, prilično je ograničen prostor za proučavanje faktora i aktera na nivou zajednice koji su pružili nekim društvima više otpornosti, dok su drugi su ranjivi na nasilni ekstremizam.

Fokusirajući se na nasleđe dve različite zajednice u poslednjih šest godina od pojave nasilnog ekstremizma na Kosovu i putanje razvoja njihovog ponašanja tokom ovog perioda, ova studija pokušava da osvetli centralnu ulogu koju formalne i neformalne strukture ugrađene u zajednice imaju u sprečavanju i suzbijanju radikalizacije i nasilnog ekstremizma. Ovakva promena u delokrugu razbija neke od ranije prihvaćenih stavova da su slaba edukacija i nedostatak ekonomskog razvoja ključne odrednice pojavljivanja nasilnog ekstremizma. U izveštaju se takođe preduzimaju preliminarna istraživanja o ulozi, ako postoji, političkog ekstremizma u slučaju podsticanja religijskog nasilnog ekstremizma, proučavanjem dinamike u trećoj, etnički raznovrsnoj opštini pogođenoj nasilnim ekstremizmom. Sve u svemu, izveštaj razmatra ulogu koju gradonačelnici, verski lideri, organizacije civilnog društva, politička zastupanja, veze u zajednici i nacionalne priče igraju u stvaranju kontra-narativa, kao i kako različiti akteri u zajednici razumeju i obavljaju svoje odgovornosti.

Ove dinamike na Kosovu otkrivaju da sprečavanje nasilnog ekstremizma nije samo slučajno i nije uvek ograničeno zbog marljivosti organa za sprovođenje zakona ili njihove reakcije, već je zavisno od socijalne kohezije zajednice, odnosa između različitih formalnih i neformalnih struktura i njihove odlučnosti da sačuvaju svoj monopol moći.

Studija utvrđuje da otpornost predstavlja zbirnu akciju lokalnih aktera da deluju protiv nasilnog ekstremizma, dok definiše ranjivost kao neprijateljstvo zajednice ili nedostatak mobilizacije da interveniše ili aktivno učestvuje u rešavanju nasilnog ekstremizma. Ona iskazuje argument da će putanje razvoja i iskustva koje će ove zajednice na kraju imati u odnosu na radikalizaciju biti duboko oblikovane vraćanjem vođstva u ruke liderima i onima od uticaja u zajednici, koji trenutno nemaju mehanizme ili podsticaje da reaguju pred takvim izazovima.

Da bi se na odgovarajući način rešio problem NE, ova studija nudi sledeće preporuke:

1. Budući programi bi trebalo da budu prilagođeni zajednici na koju ciljaju. Trebalo bi da budu zasnovani na potrebama, odnosima moći, dinamici (bilo formalnoj ili neformalnoj) i sistemskom dizajnu određene zajednice u kojoj se odigrava intervencija;
2. Cilj takvih programa treba da bude podsticanje kulture komunikacije, koordinacije i saradnje između glavnih zainteresovanih strana u zajednici i stvaranje poverenja između različitih lidera zajednice.
3. Glavni cilj takvih programa treba da bude u socijalnoj integraciji mladih, posebno mladih koji se nalaze na marginama društva;

*Autori ovog izveštaja žele da zahvale sledećim osobama na pomoći i povratnim informacijama u procesu pisanja ovog izveštaja: Florian Qehaja, Skender Perteshi, Vese Kelmendi i Shpat Balaj.

1 Uvod

Ovaj izveštaj je kvalitativna studija koja podrazumeva razumevanje i kontekstualizaciju dinamike na nivou zajednice u područjima na koja su nasilje ili ekstremizam na Kosovu uticali ili nisu uticali tokom proteklih šest godina.

Do sada je većina istraživanja nasilnog ekstremizma na Zapadnom Balkanu zasnovana na faktorima pritiska i povlačenja (UNDP 2017c) koji su podstakli na desetine pojedinaca u regionu da se pridruže terorističkim organizacijama na Bliskom istoku, prvenstveno u Siriji i Iraku. Obe zemlje prolaze kroz dugotrajan građanski rat i političke nemire koji su ih pretvorili u simbole ideoloških bitki u ranom 21. veku.

Do danas, na Kosovu, većina ovih istraživačkih radova fokusirala se na identifikaciju zajedničkih karakteristika između stranih boraca. Ovu rastuću literaturu razmatra profile onih koji su se pridružili islamističkim terorističkim mrežama kao strani borci. Istražuje njihovu socio-ekonomsku pozadinu, trajektoriju verske privrženosti, obrazovanje i izlaganje propagandi Islamske države, kako bi pronašla znake koji bi objasnili pokretače, motivaciju na pojedinačnom nivou i okolnosti koje su delovale na skup osoba u kosovskom društvu da prihvate ovaj cilj. Ove studije su takođe rasvetlile prirodu pretnje, poreklo onih čiji je zadatak vrbovanje i njihove međudržavne veze, što je pomoglo da se zaključi da je u većini slučajeva opasnost od "Islamske države" u regionu bila spoljna.¹

Obim ovih studija je doveo do boljeg razumevanja faktora pritiska i povlačenja koji su motivisali pojedince iz zemalja Zapadnog Balkana da se pridruže grupi Islamske države. Međutim, snaga pretnje koju je nasilni ekstremizam predstavio mladim demokratijama i mapirao region kao plodno tlo za regrutovanje, i dalje predstavlja jednu od najtežih zagonetki koje su izazov za nove vlade, međunarodne aktere koji su njihova podrška i agencije za sprovođenje zakona: Zašto su zemlje zapadnog Balkana, i sekularne i prozapadne, postale podložne nasilnom ekstremizmu? Štaviše, ako je fenomen nasilnog ekstremizma rasprostranjen u zemljama Balkana, koje su to specifične okolnosti koje su ga omogućile ili sprečile?

U ovoj studiji istraživači istražuju dinamiku u zemlji koja je možda podstakla ili sprečila nasilni ekstremizam u određenom okruženju. Promena opsega od pojedinih faktora do aktera baziranih u zajednici i faktora koji određuju put ka radikalizaciji verovatno će omogućiti kreatorima politike hitne odgovore za ciljane intervencije koje bi se bavile sistemskim slabostima i podupirale određene snage koje mogu na najbolji način učiniti da zajednice postanu otporne, ili u najmanju ruku, bolje opremljene da se bave budućim pretnjama po njihovu bezbednost. Stoga, cilj ovog istraživanja je da se identifikuju faktori koji čine zajednice ranjivim ili otpornim, i da kroz mnoštvo aktera pokušaju da utiču na dejstvo takvih faktora na sprečavanje nasilnog ekstremizma.

U ostatku ovog izveštaja će se razgovarati o dizajnu i terminologiji koja je usvojena u svrhu ovog istraživanja (Odeljak 2), državnoj osnovi (odeljak 3), ključnim nalazima o faktorima i akterima koji utiču na otpornost zajednice ili ranjivost u odnosu na nasilni ekstremizam (član 4), proceni programa SNE, kao i o njihovim potencijalnim vezama sa inicijativama za izgradnju mira (odeljak 5), i na kraju su neke zaključne opservacije i preporuke (odeljak 6).

1 Za dalje čitanje u kontekstu kosovskog spoljnog borbenog fenomena, pogledajte Kursani (2015) i Shtuni (2016).

2 Dizajn i terminologija istraživanja

2.1 Selekcija slučajeva

U izradi istraživačkog dizajna za ovu studiju, istraživači su u početku pokušali da zatvore važan jaz koji je identifikovan u istraživačkim studijama o Kosovu, u tome šta se pripisuje različitim varijantama u širenju nasilnog ekstremizma širom zemlje. Terenski rad se potom suzio na tri opštine kako bi se istražili faktori na nivou zajednice koji su možda doveli do ove pojave.

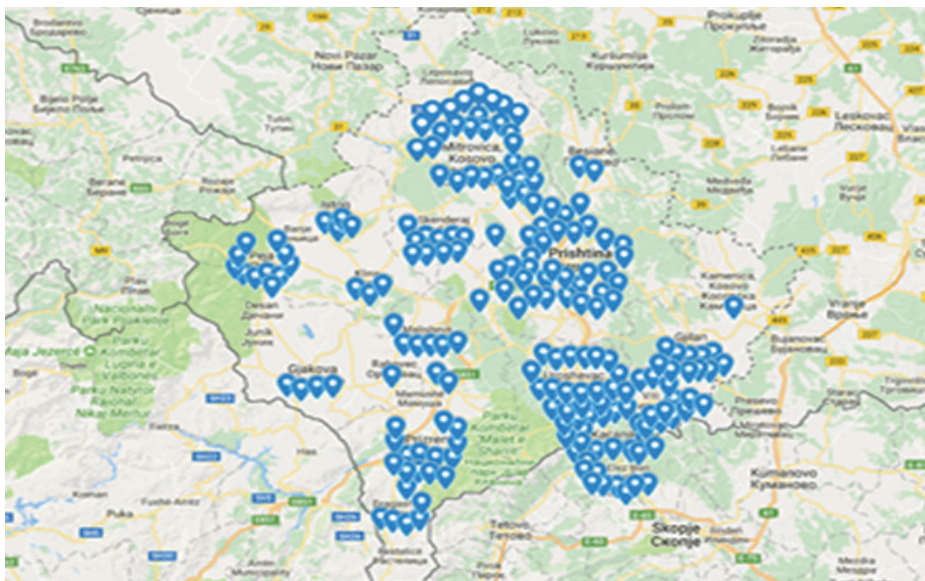
Da bi definisali oblasti pogođene nasilnim ekstremizmom na Kosovu, istraživači su koristili širenje stranih boraca kao ključni indikator. Za početak, istraživači su geografski mapirali poreklo stranih boraca sa Kosova. Podaci o rodnim gradovima stranih boraca dobijeni su preko evidencije Kosovske policije koja sadrži informacije o poreklu od 190 stranih boraca sa Kosova koji su se pridružili IS i drugim terorističkim organizacijama od 2012. do 2016. godine.

Mada izgleda da je većina Kosova pogođena ovim pojavom, opština Dečani se izdvaja kao administrativna jedinica koja nema niti jedan zabeležen ili poznat slučaj stranog borca koji se pridružio Islamskoj državi ili drugim terorističkim organizacijama koje dejstvuju u Siriji i Iraku.

Nasuprot Dečana, istraživači su izabrali opštinu Elez Han sa jedanaest stranih boraca koji su se pridružili ISIS - opštinu sa najvećim brojem stranih boraca po glavi stanovnika na Kosovu.

Geografski, zapadna opština Dečani i istočna opština Elez Han nalaze se na dve suprotne strane Kosova. Bliži pogled na socio-ekonomske i geografske karakteristike dveju opština omogućio je istraživačima da identifikuju nekoliko zajedničkih stvari između njih i kontrolu za nekoliko indikatora, kao što su ekonomski razvoj, stopa nezaposlenosti, etnički sastav i religioznost.

Kontrolisanje ovih indikatora pomoglo je istraživačima da identifikuju druge faktore i aktere koji izdvajaju ove dve opštine i mogu se uzeti u vezi sa njihovim posebnim iskustvima sa nasilnim ekstremizmom.

Slika 1: Mapa osumnjičenih stranih boraca i njihova geografska distribucija na Kosovu²

² Ovu mapu je sačinio KCSS oslanjajući se na detaljnu bazu podataka Kosovske policije koja je pružena KCSS-u o osumnjičenim stranim borcima i njihovim mestima porekla.

2.2 Pitanja iz istraživanja

Dva aspekta su se isticala tokom ranih faza istraživanja. Prvo, većina izveštaja sprovedenih na Kosovu koja su pratila putanje stranih terorističkih boraca sa Kosova i njihovo pridržavanje IS-u, otkrili su da napori na regrutovanju na Kosovu nisu bili domaći, već spoljašnji. Ovo prvenstveno proizilazi i dolazi od specifične mreže imama iz Makedonije sa vezama na Kosovu, čije se ranije obrazovanje prostire na mreže podrške i obrazovanja u zemljama Bliskog istoka i zaliva. Da bi se procenila dinamika radikalizacije i nasilnog ekstremizma na Kosovu, važno shvatiti prirodu rekrutovanja na Kosovu.

Drugo, istraživači su takođe detaljno razmotrili razvoje događaja u Islamskoj zajednici Kosova. Institucija, iako zakonski neformalna organizacija, reguliše ponašanje imama i mreže džamija na Kosovu i zauzima važno mesto kao moralni kompas za islamsku zajednicu u zemlji. S obzirom na ovu nespornu ulogu u religioznom životu islamskih vernika na Kosovu, istraživači smatraju da je to ključno za ovu studiju kako bi se shvatilo koja je uloga formalnih islamskih institucija uoči pojave nasilnog ekstremizma i kako je ova uloga prevedena u svakodnevne aktivnosti u zajednicama pogođenim nasilnim ekstremizmom i simpatizerima IS.

Kontekstualizacija uloge Islamske asocijacije Kosova zajedno sa mapiranjem distribucije stranih terorističkih boraca, utrla je put do druge faze istraživanja. Ova faza je bila usredsređena na temeljnu studiju i analizu dve opštine koje su pokazale slične karakteristike, ali su imale veoma različita iskustva sa nasilnim ekstremizmom. Pored toga, izveštaj istražuje i treću opštinu, isključivo radi istraživanja potencijalne veze između političkog ekstremizma i nasilnog ekstremizma zasnovanog na religiji.

Vodeća istraživačka pitanja koja su vodila terenski rad u ove tri opštine su:

Koji su ključni faktori otpornosti zajednice ili ranjivosti za pojedince i grupe da razvijaju nasilna ekstremna uverenja i pridružuju se nasilnim ekstremističkim grupama? Koji učesnici utiču na ranjivost zajednice ili otpornost u odnosu na nasilni ekstremizam, i kako oni oblikuju takvu dinamiku?

S obzirom na to da se kontekst u kojem se pojavio nasilni ekstremizam na Zapadnom Balkanu prolazi kroz obnovljenu etničku polarizaciju, koja je dodatno potakla već bogatu nacionalističku retoriku, kao deo ove studije, istraživači su pokušali da istraže **da li postoji veza između verski zasnovanog nasilnog ekstremizma i etnički podsticanog političkog ekstremizma u trećoj zajednici, koja je bila žarište za etničke podele od kraja rata na Kosovu.**

U poslednjem poglavlju ovog izveštaja, istraživači prelaze na strategiju sprečavanja specifičnu za dotičnu zemlju, kako bi upoređivali i suprotstavljali nalaze ove studije sa propisanim stavovima oko problema u strategiji. Naime, **studija će proceniti relevantnost programa PNE na Kosovu kako bi se rešavali aktuelni faktori koji doprinose otpornosti i ranjivosti prema nasilnom ekstremizmu u zemlji i daju preporuke kako uključiti takve uvide u izmenjene i dopunjene strategije.**

2.3 Definicija termina i izraza

U definisanju pojma *zajednice*, istraživači su se oslanjali na administrativnu kartu Kosova, koja deli zemlju na 38 različitih opština kao glavnih organizacionih jedinica u zemlji. Svaka opština je definisana administrativnim granicama, usredsređena na veći administrativni grad sa skupom odgovarajućih uporedivih državnih institucija. Dalje, odluka da se opštine koriste kao uporedive jedinice omogućila je istraživačima da rade na već definisanim zajednicama i njihovim lokalnim identitetima, bez angažovanja u proizvoljnom definisanju zajednica i njihovih granica.

Ova početna definicija administrativne „zajednice“ koja je ograničena jasno označenim granicama, omogućila je potom istraživačima da istraže zajedničke osobine i razlike između verskih i nereligiozskih članova svake zajednice unutar tih administrativnih granica. Istraživači su od članova fokus grupa tražili da poređaju svoje identitete onako kako smatraju prikladnim. Obrazloženje istraživanja „konačnog

poretka identiteta³ zasniva se na promenljivoj prirodi identiteta i cilju studije kako bi se uporedila relevantnost identiteta navedenih grupa u opisu njihovih stavova prema nasilnom ekstremizmu.

Koristeći iste indikatore u pogođenim i ne-pogođenim opštinama, istraživači su tada mogli da upoređuju nalaze u posmatranim zajednicama, ali i stavove verskih i nereligijskih zajednica u dve opštine.

Analiza *pogođenih i nepogođenih zajednica* zasnovana je na broju stranih boraca prisutnih u opštinama na Kosovu. Mada „pogođeni“ i „ne-pogođeni“ nisu sinonim za otpornost i ranjivost, kako će pokazati i nalazi u ostatku ove analize istraživanja, opština je *otporna* nakon intervencije zajednice ili aktivnog angažovanja različitih zainteresovanih strana unutar zajednice koje imaju određeni autoritet ili da spreče ili da se suprotstave nasilnom ekstremizmu. Stoga, otpornost podrazumeva svesnost o problemu od strane različitih zainteresovanih strana u zajednici, kao i njihovu zajedničku akciju da deluju protiv određene pojave. Ovo takođe uključuje i odnos zajednice prema takvoj pojavi i njihovu reakciju pri nastajanju pojava aktivnosti nasilnog ekstremizma, ili događaja koji se doživljavaju kao nešto što vodi prema njegovom pojavljivanju.

Nasuprot tome, *ranjivost* je nevoljnost zajednice ili nedostatak mobilizacije da interveniše ili aktivno učestvuje u rešavanju nasilnog ekstremizma. Ovo bi moglo biti rezultat nedostatka mehanizama neophodnih za mobilizaciju, nedostatka podsticaja za zajednički rad ili tenzija među zainteresovanim stranama koje ih sprečavaju da sveobuhvatno rešavaju izazove sa kojima se zajednica može suočiti.

Akteri su definisani u čitavoj studiji kao brojni lideri na opštinskom nivou koji imaju određeni stepen lokalne vlasti i svakodnevno su angažovani sa zajednicom. Oni obuhvataju organizacije kao što su predstavnici Islamske zajednice (glavni imam i šef lokalne asocijacije udruženja), gradonačelnici, druge opštinske vlasti, nevladine organizacije i subjekti od društvenog uticaja kao što su lokalni aktivisti.

Faktori, sa druge strane, definišu se kao okolnosti koje nastaju direktno ili indirektno iz intervencije ili ne-intervencije aktera koji mogu biti odgovorni za neke od razlika koje su zabeležene u pogođenim i ne-pogođenim opštinama. Oni obuhvataju ponašanje i reagovanje opštinskih vlasti i drugih ključnih pojedinaca i organizacija na izazove koji nastaju u opštini.

2.4 Metodologija

U ovoj studiji istraživači koriste nova tumačenja podataka i sveže prikupljene podatke kroz 15 polustrukturisanih intervjuua i sedam arhiviranih intervjuua⁴ u tri opštine sa različitim opštinskim vlastima, od gradonačelnika do policijskih komandanata, verskih lidera i aktivista civilnog društva. U svrhu dodatnog informisanja ove studije obavljene su četiri fokus grupe. Istraživači su takođe prikupili nalaze jedne fokus grupe u kontekstu drugog projekta odrađenog od strane KCSS-a u Mitrovici.

Intervjui su dopunjeni detaljnim pregledom baze podataka Kosovske policije o stranim borcima, kao i detaljnom studijom odnosa i mreže između regrutera i regruta na Kosovu (sačinjenom preko sudskih transkripata kako bi se procenila njihova blizina i dosezanje do pogođene zajednice).

Takođe je sprovedena kratka komparativna analiza skupa opštih indikatora. Analiza upoređuje socio-ekonomske karakteristike stranih boraca iz pogođene opštine za opšti uzorak stranih boraca iz zemlje, političku zastupljenost, prisustvo međunarodnih donatora, državne investicije u pogođenim i ne-pogođenim opštinama, rezultate iz godišnjih barometara koji nude godišnja poređenja poverenja stanovništva prema različitim verskim i državnim institucijama, kulturne kalendare kao sredstvo za vrstu identiteta koju opštinske vlasti neguju u određenoj zajednici, a tu je i pregled podataka o incidentima zasnovanim na religiji u pogođenim i ne-pogođenim opštinama. Razni skupovi podataka i sakupljene informacije potom su korišćeni za konstruisanje narativa lokalne dinamike između različitih aktera i faktora koje njihove intervencije proizvode.

³ „Redosled identiteta” je inspirisan studijom čiji je autor Andreas Wimmer (2002) u kojoj on razmatra stvaranje modernih zajednica.

⁴ Ovo su intervjui vođeni tokom istraživanja KCSS-a u poslednjih šest godina sa ključnim važnijim akterima u vezi sa PNE i BNE, liderima zajednica i stranim borcima. Istraživači su u ovoj studiji iskoristili te intervjuue pošto su proučavali pejzaž i pripremali protokole za studiju

Što se tiče etičkih zahteva, oba člana istraživačkog tima su završili obuku iz oblasti Humano istraživanje (Human Research) u svom ranijem obrazovanju. Pre svakog intervjua i fokus grupe, istraživači su jasno ukazali na svrhu studije i beležili su intervjue i diskusije samo uz prethodnu saglasnost stranaka. Takođe su dali zainteresovanim stranama mogućnost anonimnosti ukoliko žele da se ne identifikuju po imenu za potrebe ove studije

2.5 Ograničenja

Istraživanje faktora i aktera na nivou zajednice koji doprinose oblikovanju otpornih i ranjivih zajednica predstavlja jedinstveni ugao kroz koji se obrađuje tema nasilnog ekstremizma. Kao što je ranije pomenuto u ovom izveštaju, većina prethodnih istraživanja sprovedenih u ovoj fenomenici fokusirala se na motivima i podsticajima pojedinaca da se pridruže IS i drugim terorističkim organizacijama.

Nedostatak ranijih istraživanja na nivou zajednice znači da istraživači moraju razviti kvalitativni istraživački dizajn u potrazi za pitanjima koja su navedena u ovoj studiji koja se bavi ovom pojavom, kako bi se izgradila verodostojna osnova koja bi eventualno omogućila kvantitativni pristup fenomenu stranih boraca. Zbog ovih ograničenja, generalizovanost zahvata studije je ograničena.

Međutim, dok se kvalitativne metode generalno smatraju manje pogodnim za generalizovani pristup od kvantitativnih metoda, u ovom slučaju su omogućile istraživačima da prikupljaju detaljne informacije o dinamici između različitih aktera i interakciji različitih faktora na lokalnom nivou. Takva studija postavlja scenu za buduću upotrebu kvantitativnih metoda za testiranje različitih asocijacija i veza.

Pitanja pristupa podacima, ili nedostatka osnovnih podataka i istraživanja, predstavljala su dalja ograničenja. Na primer, istraživački pregled aktera kao što je Islamsko udruženje na Kosovu, morao je da se uglavnom oslanja na novinske izveštaje i komentare, jer nisu postojali prethodni naučni članci koji bi pružili solidnu osnovu o prirodi organizacije i njenim sistemskim izazovima.

3 Osnovne informacije o zemlji

3.1 Pregled istraživanja o radikalizaciji i nasilnom ekstremizmu na Kosovu

Na osnovu baze podataka KCSS-a i izvlačeći informacije i podatke iz policijskih istraga i sudskih transkripata, od 2012. do 2017. godine, oko 400 građana Kosova otputovalo je u zone sukoba u Siriji i Iraku. Od ovih 400, 250 građana se smatra stranim borcima, dok su ostali žene i deca. Do sada je oko 75 građana Kosova ubijeno u Siriji i Iraku. Međutim, nije bilo zvanične potvrde o smrti ovih pojedinaca u zonama sukoba. Većina stranih boraca sa Kosova otišla je u borbena područja u Siriji i Iraku tokom 2012-2014, uglavnom pre nego što je uspostavljena takozvana "Islamska država".

Do 2017. godine zabeleženo je oko 130 građana koji su se vratili na Kosovo, od kojih su 117 muškarci, a ostalo su žene i deca. Od 2017. godine, oko 120 do 160 građana Kosova još uvek su u Siriji i Iraku, većinom žena i dece. Kosovska vlada je zvanično izrazila želju da ih vrati i već je uspostavljeno planiranje u vezi sa mogućim pretpostavkama situacije oko uslova za povratak ovih građana na Kosovo. Međutim, do danas njihov povratak nije bio moguć zbog odbijanja Turske da im omogući dozvolu za ulazak na njenu teritoriju.

Kosovska policija odgovorila je na pretnju nasilnog ekstremizma i pojavu stranih boraca. Oko 63 osobe

se trenutno drže u pritvoru, dve su u kućnom pritvoru, 83 su u postupku istrage, a oko 168 su begunci od zakona sa optužbama vezanim za nasilni ekstremizam na Kosovu.

U skladu s tim akcijama, Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) oduzelo je “radnu dozvolu” za 16 NVO na Kosovu u 2014. godini, koje su, prema podacima MUP-a bile pod sumnjom da finansiraju terorističke aktivnosti u zemlji, što je rezultiralo njihovim zatvaranjem. Zbog ovih akcija, broj stranih boraca sa Kosova značajno je opao. U 2016. i 2017. godini nije bilo prijavljenih pokušaja da se građani Kosova priključe terorističkim organizacijama kao strani borci.

Vlada Kosova je 2015. godine usvojila Nacionalnu strategiju za prevenciju nasilnog ekstremizma i radikalizacije koja vodi ka terorizmu.⁵ Nacionalna strategija utvrđuje različite aktivnosti i aktivnosti koje treba da se preduzmu od strane nekoliko institucija na Kosovu u cilju sprečavanja nasilnog ekstremizma. Veliki deo aktivnosti Strategije spada pod mandat Ministarstva prosvete u cilju podizanja svesti o ovoj pojavi, ali i jačanja uloge kritičkog mišljenja u sprečavanju ekstremističkih ideologija na Kosovu. Pored toga, Kosovo je izradilo i usvojilo nekoliko drugih zakonskih i političkih dokumenata, uključujući ovde i Zakon o terorizmu, Strategiju protiv terorizma, Zakon o pranju novca i finansiranju terorizma.

Osim što se fokusira na suzbijanje i prevenciju nasilnog ekstremizma, kosovskoj vladi posebno predstavljaju izazov potrebe reintegracije i re-socijalizacije stranih boraca. Većina povratnika su muškarci koji su po povratku bili krivično gonjeni i zatvoreni. Nijedna od žena nije krivično gonjena uglavnom zbog svojih ne-borbenih uloga, jer je za većinu njih pravosudni sistem zaključio da su bile prisiljene da se pridruže svojim muževima na bojnopolju (Jakupi i Keljmemdi 2017).

Vraćeni bivši strani borci predstavljaju izazov za organe bezbednosti, jer neki od njih imaju borbene veštine, obučeni su da koriste oružje i imaju veze sa međunarodnim terorističkim mrežama. Oni takođe mogu radikalizovati druge članove njihovih zajednica.

3.2 Postavljanje Islamske asocijacije Kosova(BIK) u kontekst

Prve pukotine koje su iznele na površinu sukob islamskih ideologija na Kosovu datiraju iz 2008. godine kada je Asocijacija islamske zajednice, poznata pod nazivom *Baškesija Islame e Kosoves (BIK)*, bila suočena sa krizom legitimiteta.

Kao organizacija koja nadgleda lokalne džamije, bira sveštenstvo i naređuje teme propovedi (molitve u petak) širom Kosova, BIK je držao nespornu vlast u organizovanju verskih odnosa muslimanskih vernika na Kosovu.

Dve škole razmišljanja su se pojavile u BIK-u neposredno nakon završetka rata 1999. i početka demokratije na Kosovu: oni koji su verovali da Kosovo treba da nastavi da promoviše sopstveni brend islama na osnovu Hanefijevog nasleđa Otomanskog carstva, i koji je vladao područjem skoro pet vekova, a sa druge strane bili su oni koji su želeli da Kosovo otvori za različite spoljne uticaje. Ovi drugi su videli kosovsku islamsku zajednicu kao deo globalnog islamskog entiteta koji nije više ograničen granicama nacije. Prema zvaničnicima BIK-a, vladina nezainteresovanost i zapostavljanje upozorenja na infiltraciju različitih radikalnih imama koji su osporavali autoritet BIK-a, bila je razlog koji je izazvao ovu krizu legitimiteta u redovima muslimanskih sledbenika. Iako se vlada tehnički ne bavi radom verskih udruženja jer funkcionišu kao udruženja koja su nezavisna od države, zvaničnici BIK-a to smatraju pitanjem vladavine prava zbog potencijalne ideološke opasnosti koju ovaj izazov predstavlja za njihov autoritet.

Kako je izjavio intervjuisani zvaničnik BIK-a, „*najveći hendikep za BIK je bio veliki prostor koji je dodeljen ljudima iz Makedonije, ali i onima na Kosovu koji su se suprotstavljali BIK-u ... Čim kažete ljudima da ne prate ljude iz BIK-a, jer oni su haram, kafirci, da su korumpirani, da su (lojalni) Hašimovi ili Ramušovi*“,

⁵ Za više informacija pogledajte: Vlada Kosova (2015).

⁶ Službenik za intervju sa BIK-om se odnosi na niz arapskih reči koje se obično koriste na albanskom jeziku kao štrajk. Zvaničnik takođe spominje imena dva kosovska političara, sadašnjeg predsednika Hašima Tačija i sadašnjeg premijera Ramuša Haradinaja, u vezi sa kako su njihovi protivnici pokušali diskreditovati zvaničnike BIK-a tako što su ih prikazali što bliže državnim vlastima.

i ako to radite sistematski, to će na kraju uticati na ljude. ... Oni su rekli sledbenicima da nije važno ko su ljudi koji propovedaju, jedina stvar koja je važna jesu reči proroka. Imali su otvoren teren.“⁷

Pre međunarodne intervencije i uvođenja demokratije na Kosovu, religija i uticaj verskih zajednica uglavnom su bili ograničeni na privatnu sferu. Sa uvođenjem demokratije, javna sfera na Kosovu, kao i bilo gde u zemljama u tranziciji, otvorila se različitim ideološkim uticajima i akterima koji su se bavili svojim planovima i agendama koristeći slobodu govora, slobodu udruživanja i garancije verske slobode.

Nastala je borba za vlast. Predstavnici umerene struje BIK-a su se sve više nalazili pod napadom zbog zastupanja stava protiv stranih propovednika koji bi dolazili u kosovske džamije i finansirali izgradnju atipičnih džamija koje sada šaraju pejzaž na Kosovu (Musliu 2008). U 2011. godini, rukovodstvo u BIK-u pročistilo je čitav kadar islamskih profesora na glavnom javnom univerzitetu na Kosovu kako bi ih zamenilo svojim pristalicama (Schvartz 2011). Nakon ovih promena i pooštavanja stava na čelu institucije, vlasti BIK-a su krenule da menjaju svoj statut, uklanjajući klauzulu koja ograničava mandat šefa institucije (Redžepi 2013). Iako je kontroverzan i sporan, aktuelni načelnik BIK-a, Naim Ternava, služi svoj treći petogodišnji mandat.

Međutim, raspad vlasti u BIK-u imao je značajne posledice izvan sedišta ove institucije u Prištini. Skup ilegalnih džamija i odmetnutih propovednika, koji su ignorisali autoritet BIK-a, pojavili su se u delovima Kosova, koristeći alternativna sredstva, kao što su prisustvo na Internetu i letnji kampovi, kako bi privukli mlade sledbenike. U drugim gradovima, propovednici iz dalekih mesta kao što je Pakistan, ili iz bliske okoline kao Makedonija, obraćali su se nadahnutim masama ljudi koje su nakon rata dolazile u džamije u većem broju. Tokom vremena, njihov uticaj je porastao i u broju i u učestalosti incidenata između dve struje unutar BIK-a.

Prema zvaničnicima BIK-a, deo krivice leži u kosovskoj vladi zbog toga što nije delovala protiv takvog spoljnog verskog uticaja koji se proširio u zemlji odmah nakon rata sa Srbijom 1998-1999, u prvim danima nakon uspostavljanja protektorata UN-a nad Kosovom i sledećih godina kada su lokalne institucije počele da se oblikuju. Kako je tvrdio viši zvaničnik BIK-a, „*To je bilo stvarno zanemarivanje od strane kosovske vlade zbog nereagovanja na vreme. Poslali smo na desetine dokumenata vladi i informisali ih o aktivnostima nekoliko udruženja. Ovo je počelo 2003-2004. Po prvi put je država 2005. godine odgovorila usvajanjem zakona koji zabranjuje kulturnim udruženjima da organizuju verske aktivnosti u lokalnim kulturnim centrima ili opštinskim objektima kao što se ranije praktikovalo. ... Ovako je pripremljeno tlo za loše seme.*“⁸

U nekim slučajevima, lokalne opštinske vlasti nisu se konsultovale sa BIK-om o takvim religioznim aktivnostima različitih udruženja, često ih lišavajući bilo kakve mogućnosti da kažu išta o ovim skupovima.⁹

⁷ Intervju s visokim zvaničnikom BIK-a u Prištini održan 17. jula 2018. godine.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

4 Ključni faktori i akteri koji utiču na otpornost i ranjivost zajednice

Ovaj odeljak će predstaviti podatke prikupljene tokom 12 meseci istraživanja i analize u tri opštine na Kosovu. Podaci i njihova kontekstualizacija su prikazani na sledeći način:

1. Upoređivanje dve opštine, jedna pogođena i jedna na koju nije uticao na fenomen stranih boraca, na osnovu ključnih pokazatelja: broj stranih boraca po glavi stanovnika; broj regrutera i radikalnih propovednika iz tog područja koji su krivično gonjeni;
2. Poređenje pogođenih i ne-pogođenih opština zasnovano na socio-ekonomskim pokazateljima: nezaposlenost, ekonomski razvoj, politička zastupanja;
3. Analiza interakcije faktora i aktera na opštinskom nivou i njihov uticaj na ranjivost i otpornost opština;
4. Analiza faktora i uzajamnog delovanja nasilnog ekstremizma i političkog ekstremizma u trećoj opštini, etnički podeljenom gradu Mitrovici.

Ispitaće se sledeći skup faktora i aktera:

Faktori:

- Prisustvo državnih institucija (odziv, političko predstavljanje, poverenje);
- Verske institucije (odnos između različitih slojeva BIK-a i lokalnih vlasti);
- Veze u zajednici (prisustvo civilnog društva);
- Identitet i identifikacija (“redosled identiteta”);
- Incidenti

Akteri:

- Neovlašćeni verski objekti;
- Donatori;
- Lideri lokalne zajednice i izabrane vlasti;
- Islamska zajednica;
- NVO.

4.1 Pogođene i ne-pogođene opštine, poređenje unutar zemlje

Obrasci regrutovanja na Kosovu pokazuju široku raspodelu regrutovanja širom zemlje. Ipak, kontrast je očigledan: gradovi duž istočne granice Kosova sa Makedonijom, odakle potiču inicijalna vrbovanja inostranih terorističkih boraca i njihovi regruteri, imaju najveći broj stranih terorističkih boraca proporcionalno veličini populacije pojedinih opština. Među pogođenim područjima, zapadna opština Dečani ističe se kao izuzetak.¹⁰

¹⁰ U Podujevu nisu prijavljeni slučajevi stranih boraca, ali opština graniči sa glavnim gradom Kosova u Prištini i nejasno je da li su članovi njene zajednice potpuno pošteđeni radikalizacijom.

Do danas su kosovski organi za sprovođenje zakona identifikovali 11 inostranih terorističkih boraca koji su se pridružili IS-u iz opštine Elez Han, ili jedan u 854 stanovnika, a oko četiri regrutera iz Elez Hana i susedne opštine Kačanik. Nasuprot tome, u slučaju Dečana, vlasti nisu prijavile slučajeve stranih boraca iz tog područja ili bilo koje prisustvo onih koji regrutuju - vrbuju.¹¹

Stoga, pored broja inostranih boraca, što je ključni indikator koji se koristi tokom čitave ove studije, kako bi se razdvojile pogođene i ne-pogođene zajednice, čini se da broj ideologa i ključnih regrutera koji potiču iz pogođene zajednice direktno utiču na nivo radikalizacije i utiču na odgovor zajednice na nasilni ekstremizam.

Na primer, glavni regruter IS na Kosovu bio je imam Zekirja Kazimi, imam koji je propovedao u ilegalnoj džamiji el-Kudus u Gnjilanu, te organizovao kampove za mlade i propovedi u istočnim opštinama, uključujući i Elez Han, još u 2011.¹² Dva druga glavna regrutera i čoveka sa uticajem sa Kosova - Lavdrim Muhakhiri i Ridvan Akifi, koji su kasnije postali viši rukovodioci IS i glavni protagonisti IS na Balkanu - došli su iz Kačanika i Gnjilana, ali su širili svoju mrežu regrutovanja na istočnom Kosovu.

Dok su Muhakhiri i Akifi ubijeni u Siriji prilikom američkih vazdušnih udara, Kazimi je optužen, suđen i osuđen za regrutovanje pripadnika IS na Kosovu. Optužen je i osuđen zajedno sa još pet ključnih regrutera, od kojih su četiri iz Elez Hana ili iz susednog grada Kačanika. Samo jedan od regrutera iz optužnice je iz centralnog područja Drenice na Kosovu.

Prema sudskim dokumentima, ovi regruteri najvišeg ranga navodno su imali jake veze sa propovednicima u Makedoniji i bili su prvi koji su izazvali vlast BIK-a putem nevladinih organizacija kao što su „Rinia Islame“ i „Nektar“, kao i putem predavanja u ilegalnim džamijama i okupljanja van formalnog okvira verskih vlasti. Oni su takođe olakšali odlazak desetina muškaraca iz oblasti da se pridruže IS-u i dali im instrukcije i novac.¹³

Na primer, u svojoj odbrani na suđenju, Kazimi je negirao bilo kakvo učešće u Siriji, ali je otkrio svoju mrežu uticaja, koja je tokom svojih godina uključivala i četiri nevladine organizacije aktivne u toj oblasti, uključujući i „Nektar“ sa sedištem u Elez Hanu.¹⁴ Takođe je priznao da je poznao nekoliko kosovskih stranih boraca zbog njihovog učestvovanja na njeovim predavanjima u kojima ih je ohrabrio da se pridruže IS-u i da šire govor mržnje. Muškarci su se ili borili u Siriji u to vreme ili su bili već ubijeni na bojnopolju.

U naporima za zapošljavanje u Elez Hanu pomogao mu je Sadat Topojani, 34-godišnji profesor engleskog jezika iz grada, koji je u početku obavio nekoliko putovanja na frontove IS na području Alepa, a kasnije se vratio na Kosovo kako bi pomagao i olakšao napore u regrutovanju. Prema sudskim transkriptima, Topojani je, u saradnji sa Kazimi i ključnim stranim borcima sa Kosova koji su bili raspoređeni u Siriji, podstakao i koordinirao logistiku za oko 11 stranih boraca iz opštine Elez Han koji su se pridružili IS i drugim grupama u Siriji od 2013. do 2014. godine.

Zvaničnici BIK-a tvrde da je razlog za ovaj viši stepen radikalizacije u istočnom delu Kosova rezultat uticaja koji su ti ljudi vršili na neformalnim okupljanjima i vezama, kao i otvorenog izazivanja autoriteta BIK-a.

Prema njihovim rečima, najveći deo uticaja je došao kao posledica veza između ovih opština i albanske zajednice u Makedoniji. Albanska zajednica u Makedoniji tradicionalno je bila više religiozno konzervativna i pod uticajem paralelnih verskih struktura koje neprekidno godinama delovale bez ometanja od strane makedonskih vlasti,¹⁵ više nego u drugim delovima zapadnog Balkana u naseljenim Albancima.

¹¹ Službena policijska evidencija dobijena od strane Kosovskog centra za bezbednosne studije i osnovnih intervju sa službenicima za borbu protiv terorizma u Prištini, koji su razgovarali o distribuciji regrutacije pod uslovom anonimnosti u svrhu ovog izveštaja.

¹² Presuda oslobodila Osnovni sud Uroševca, PKR 54/15 20. maja 2016.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Više o radikalizaciji u Makedoniji vidi Kehaja i Perteshi (2018).

Prema rečima lokalnog zvaničnika BIK-a, „*duh Kačanika, Elez Hana i Uroševca je duh Makedonije. Ne možete podeliti ljude sekirom. Prijateljstva, veze, odnosi ovog dela Kosova uvek su bili sa Skopljam (glavni grad Makedonije). Do 1992. godine nismo imali pojam o Kosovu. Što znači da su naši odnosi i tada i sada u Skoplju. To su porodične veze, ali i poslovi... Verujem da su naš problem naše veze sa Skoplju, zbog naše blizine, a u Makedoniji više prevladava religiozni duh*“.

Ovakav uticaj, prema rečima najmanje dva zvaničnika iz BIK-a, prošao je bez prigovora od strane državnih organa na lokalnom i centralnom nivou, dozvoljavajući neovlašćenim imamima koji dolaze izvan zajednice, uključujući i one iz Makedonije, da prošire svoj domet izvan tradicionalnih granica koje je postavio BIK. U nekim slučajevima ovaj izazov je imao formu uznemiravanja.

„*U početku sam bio iznenađen incidentom u Elez Hanu*“, rekao je zvaničnik BIK-a, osvrćući se na napad na jednog visokog zvaničnika BIK-a koji je posetio lokalnu džamiju u Elez Hanu. „*Ali onda smo shvatili da su ti ljudi svako veče putovali u Skoplje i druge delove Makedonije da prisustvuju predavanjima neidentifikovanih propovednika. Skoplje je bilo bliže od Prištine (za njih)*“.

Priča se razlikuje u zapadnoj opštini Dečani, gde su lokalni imami i zvaničnici iz BIK-a saradivali sa lokalnim vlastima dosta ranije, da iskorene bilo kakve izazove za njihov monopol nad religijskim poslovima.

Prema rečima višeg lokalnog funkcionera iz Dečana: „*Pre ekstremizma, dolaze da instaliraju ove (verske) tokove, svoju mrežu, a onda vrbuju regrute. Ali kada ove struje ne uspeju da se šire, regrutovanje postaje nemoguće*“.

Prema lokalnim zvaničnicima, zbog njihovog aktivnog i istovremenog angažmana, u toj oblasti nije bilo regrutovanog inostranog borca, a u opštini nisu bili prisutni nikakvi učesnici ili regruteri. Lokalne vlasti tvrde da su držale potpunu kontrolu nad džamijama i pružile pomoć javnosti da obeshrabre i spreče neformalne verske skupove neovlašćenih propovednika.¹⁶ Istraživači su pokušali da samostalno potvrde ovu tvrdnju koristeći postojeću policijsku evidenciju stranih boraca i intervju sa službenicima organa zakona u Prištini, koji su tvrdili da je bio samo jedan slučaj radikalizacije koja potiče iz Dečana, ali je osumnjičeni radikalizovan na drugom mestu.¹⁷

„*Kada su mladi sledbenici počeli da nam se protive, da nam govore da mi, propovednici BIK-a, ne znamo kako pravilno predavati, da ne prenosimo Božju reč tačno, shvatio sam da je ovde delovao spoljašnji uticaj*“, Izjavio je lokalni zvaničnik BIK-a u Dečanima. „*Njihovo suprotstavljanje BIK-u bilo je prvi znak ... Ali, bili smo vrlo međusobno kompaktni. Nismo im dozvolili da uđu. Radili smo sa jamaatom*“.

Zvaničnici iz BIK-a priznaju da se suočavaju sa rastućim kritikama svojih pristalica, uključujući ovde i zahteve da se dovedu propovednici koji su došli do slave preko društvenih mreža. „*Oni nam govore zašto ne pozovemo imame sa Interneta. Ali mi, zvanični imami, mi to nećemo dozvoliti. Ni pod kakvim okolnostima nećemo dozvoliti imamima koji nisu iz BIK-a da dođu ovde*“, rekao je ovaj zvaničnik.¹⁸

Prisustvo i uticaj lokalnih regrutera u zajednici takođe su jasno izloženi u sudskom transkriptu sa detaljima navoda optužbe i izjavama odbrane najmanje dva inostrana borca iz Elez Hana. Ovo otkriva tesno povezanu mrežu regrutera i regruta koji se oslanjaju na porodične veze i njihove odnose kako bi vršili svoj uticaj i sakupili inostrane borce. Jedan od optuženih tvrdi da je Topojani, istaknuti regruter u Elez Hanu, podstakao dvojicu muškaraca da se pridruže ratu u Siriji kroz njihovo učešće u lokalnoj NVO „Nektar“, koja izgleda da je delovala kao front za nasilne ekstremističke aktivnosti. Glavni propovednik u organizaciji gde su se ljudi sretali bio je iz Skoplja, i iz veza koje su tamo stvarale uređena su putovanja u Siriju radi pridruživanja IS. Kad stignu tamo, putovanje je dalje logistički vodio Muhadžiri, još jedan od glavnih regrutera i ideolog iz ove oblasti.¹⁹

16 Intervjui sa lokalnim funkcionerima BIK-a, imama i opštinskim vlastima koje je provela KCSS u decembru 2017. i januaru 2018.

17 Razgovor sa starijim službenikom za borbu protiv terorizma u Prištini, 18. januara 2018.

18 Intervju sa lokalnim zvaničnikom BIK-a u Dečanu, koji je sprovela KCSS, 20. decembra 2017.

19 Sudska presuda PKR 54/15, objavljena 20. maja 2016. godine i Optužnica PPS br. 25/2015, objavljen 7. maja 2015.

Opštine	Elez Han	Dečani
Broj STB	11	0
Broj regrutera-propovednika	4 (Lavdrim Muhaxhiri, Zeqirja Qazimi, Ridvan Aqifi, Sadat Topojani)	Niko
Prisustvo NVO/neformalnih struktura/donacija	NVO "Nektar" i "Rinia Islame"	Niko
Incidenti/zločini iz mržnje	3 incidenta identifikovana (grafiti protiv glasanja; sukob između tradicionalnih i strogih vernika; zapaljen automobil imama)	1 incident/zločin iz mržnje je identifikovan (grafit sa sloganom IS napisan na zidovima Srpskog)
Vera u formalne verske strukture*	60 procenata ima malo poverenja u BIK	52 procenata ima malo poverenja u BIK

Tabela 1. Mapiranje dve suprotstavljene opštine: Elez Han i Dečani

(Izvor*: Prema kosovskom sigurnosnom barometru KCSS-a, godišnje istraživanje koje meri stavove o različitim pitanjima vezanim za sigurnost)

4.2 Pogođene i ne-pogođene opštine prema socio-ekonomskim indikatorima

Opština Dečani ima 40.000 stanovnika (popis stanovništva i stanova Kosova 2011.), sa gustinom naseljenosti od 141 stanovnika po kvadratnom metru. Opština ima stopu nezaposlenosti od 59 posto i prilično nerazvijen privatni sektor, koji se u ovoj studiji koristi kao sredstvo za merenje ekonomskog razvoja i mogućnosti u dve opštine. U Dečanima postoji 43 privatna preduzeća na svakih 1.000 stanovnika, što je dosta ispod kosovskog proseka od 76 privatnih preduzeća (ECIKS 2014).

Njegova etnička struktura je pretežno albanska, sa malim džepovima srpske, romske i turske manjine. Ono je bilo među područjima koja su najviše pogođena ratom na Kosovu 1998-1999.

Dok je ovdašnje stanovništvo pretežno muslimansko, opština je ostala važno mesto za srpsku manjinu jer se ovde nalazi Srpski Pravoslavni Manastir Dečani iz 14. veka koji je pod zaštitom UNESCO. Od kraja rata, odnosi između albanske većine i srpskog pravoslavnog manastira često su bili tačka međuetničkog trenja, ali i mnogih sponzoriranih međunarodnih inicijativa za podsticanje međuverškog dijaloga različitih zajednica.

Dečani imaju ukupno 17 džamija koje se u ovom slučaju koriste kao sredstvo za merenje nivoa religioznosti u opštini. Nema prijavljenih paralelnih verskih institucija ili neovlašćenih imama koji su aktivni u opštini.

Nasuprot tome, Elez Han je osnovan kao opština tek od proglašenja nezavisnosti Kosova 2008. godine. Do tada su opština i okolna sela bili deo veće administrativne jedinice koja je kontrolisana kao deo susedne opštine Kačanik. Uprkos relativno kratkom administrativnom iskustvu, opština deli mnoge karakteristike sa opštinom Dečani.

Opština Elez Han ima 9.403 stanovnika. Iako manji od Dečana u pogledu teritorijalne veličine i stanovništva, Elez Han je uporediv sa prvim zbog gustine naseljenosti koja skoro odražava isto ono što je i u Dečanima, sa 121 stanovnikom po kvadratnom metru.

Opština ima stopu nezaposlenosti od 53 posto i malo je bolje u smislu ekonomskog razvoja nego u Dečanima, sa prosekom od 68 privatnih preduzeća na 1.000 stanovnika opštine (ECIKS, 2014).

U pogledu etničkog sastava i religioznosti, Elez Han je pretežno albanski, sa malim prisustvom Roma i drugih manjinskih grupa. Ima ukupno 11 džamija, koje se u ovoj studiji koriste za utvrđivanje religioznog poštovanja njenih stanovnika. Bilo je prijavljeno postojanje neformalnih verskih zajednica i neovlašćenih imama i verskih grupa koje posluju u toj oblasti.

Većina okvira politika i istraživanja sprovedenih o stranim borcima u regionu ukazuju na loše obrazovanje, nedostatak socio-ekonomske perspektive, osiromašenje i religioznost kao glavne faktore potiskivanja i vučenja među pojedinačnim razlozima koji su odigrali ulogu u regrutovanju stranih boraca u nasilne ekstremne organizacije.

Da bi se bilo koji od ovih faktora izuzeo iz razmatranja i da bi se umesto toga fokusirali na dinamiku na nivou zajednice, istraživači su upoređivali ove varijable kako bi razumeli njihov uticaj. Kako pokazuju ovi indikatori, dve opštine jesu uporedive.

Početno poređenje ovih indikatora u opštini Dečani i opštini Elez Han, što pokazuje loše stanje Dečana od Elez Hana, pokazuje da socio-ekonomski pokazatelji, kao što su nezaposlenost i religioznost, nisu objašnjavajući faktori za prisustvo radikalizacije. Iako se ne mogu isključiti kao faktori koji doprinose ukupnom uticaju, ovi indikatori ne objašnjavaju varijacije između pogodjenih i nepogodjenih opština.

Ukoliko stoje prethodni zaključci o motivima stranih boraca na osnovu ovih pokazatelja, istraživači bi trebalo posmatraju prisustvo stranih boraca u opštini Dečani kao posledicu većeg stepena nezaposlenosti, kao i šireg nedostatka ekonomske perspektive i veće religioznosti nego u Elez Hanu.

Pored toga, kontrolom nezaposlenosti i ekonomskog razvoja u pogodjenim i nepogodjenim zajednicama, ova studija isključuje objašnjenja da je regrutovanje na Kosovu posledica siromaštva ili nedostatka ekonomskih prilika. Ovo je u skladu sa drugim opštim nalazima na drugim mestima, koji odbacuju „pohlepu“²⁰ kao ključni faktor u regrutovanju IS.

4.3 Uzajamno delovanje faktora i aktera i njihov uticaj na ranjive i otporne opštine

4.3.1 Informisanje i saradnja lokalnih imama i izabranih opštinskih organa vlasti

U opštini Elez Han, autoritet lokalne jedinice BIK-a osporavali su imami iz Makedonije, ali i u drugim oblastima Kosova, dovedeni da propovedaju u nastojanju da stvore raskol i uruše jedinstvo zajednice.

U 2006. godini, grupa muslimanskih vernika iz opštine bezuspešno je pokušala da preuzme lokalnu džamiju od nadležnih organa BIK-a. Takvi incidenti su prijavljeni, ali lokalni organi i organi za sprovođenje zakona nisu se uključili, a posrednici BIK-a uglavnom su bili izbegavani i osuđeni kao samodovoljni i korumpirani.

Umesto toga, nekonvencionalni propovednici - imami koji nisu bili ovlašćeni od strane BIK-a ili koji su uvodili novo tumačenje islama, uključujući i nove metode molitve - susretali su se s muslimanskim sledbenicima u privatnim kućama, van džamija. Pored toga, literatura koja je u suprotnosti sa zvaničnim smernicama, kao i razne organizacije sa ideološkim agendama, nisu bile ometane od strane države ili BIK-a, podelivši pristalice i potkopavši kredibilitet lokalnih imama koji su služili zajednici kao deo zvaničnog

²⁰ Termin „pohlepa“ odnosi se na rad Pola Koljera i Anka Hoeflera (2004) o građanskim ratovima u kojima kategorišu pojedinačne motivacije da se pridruže oružanom sukobu kroz prizmu pohlepe i žalosti.

establišmenta.²¹ Nova ideologija, prema lokalnim autoritetima iz BIK-a, vođena je od spolja i rasla ekspozicijalno, pošto su lokalni apeli vlastima za pomoć bili bez odgovora.

*„Mi smo iz ove zajednice i znamo zabrinutost ljudi na način koji je političarima nemoguće znati. Upravo sam se vratio sa bdenja²² i opet ću ići. Takođe se dešava da za dan sedimo 4-5 puta sa 20 različitih ljudi. To znači da je uticaj imama odličan. Ali, politički establišment nam negira ovu ulogu. Ne mogu se pomiriti sa ovom situacijom.“*²³ rekao je zvaničnik BIK iz Elez Hana.

Zbog dugogodišnjih prekograničnih veza između istočnih kosovskih gradova na granici sa Makedonijom i albanske zajednice u mestima poput Skoplja u Makedoniji, gde je tradicionalno konzervativnija zajednica, kontroverzni imami iz Makedonije ispunili su prazninu i počeli da prelivaju svoj uticaj u Elez Han i ostatak pograničnog područja između Kosova i Makedonije.

Ali to nije bio samo spoljni izazov od strane imama koji je potkopao nadležnost BIK-a i oštetio jedinstvo zajednice vernika u Elez Hanu. Serija neformalnih i formalnih intervju oslikala je sumornu sliku o oštećenom odnosu lokalnog glavnog imama BIK-a i lokalnog šefa organizacije, koji su eksploatisali oni koji su osporavali autoritet organizacije i njenu sposobnost da organizuje verski život u opštini.

To se uglavnom manifestovalo kroz stvaranje alternativnih prostora za molitvu u privatnim kućama i omladinskim kampovima koji su bili van tradicionalnih džamija i odbacivali su uputstva BIK-a o molitvama.

„Problem ekstremizma dolazi postepeno, to se nije dogodilo preko noći. Mi ignorišemo stvari, to je naša slabost, jer mislimo da je to samo jedan ili dva slučaja. Ali, imali su vremena da se fokusiraju na ovo, i samo na ovo. Kako pobediti osobu, kako zadobiti mladog čoveka“, rekao je zvaničnik BIK-a. *„Oni su postali kao pijavice prema mladima“.*

Osim toga, izgleda da lokalna izabrana vlast nije dosegla do onih koji su pokazali simpatije za alternativne ideologije u Elez Hanu i samo ih je okarakterisala kao otpadnike, ističući ih zbog svog netradicionalnog izgleda sa skraćenim pantalonama i dugim bradama, što nije bilo u skladu sa glavnim religioznim aktivnostima. Njihov teren je bio ograničen na zahteve građana i sastanke u gradskoj skupštini kako je predviđeno zakonom.²⁴

„Obično, na glavnim javnim raspravama koje smo obavezni da sprovodimo po zakonu, redovno se srećemo sa građanima. Oni su slobodni i njihovo je pravo da nas kontaktiraju zbog bilo kakvih problema koje mogu imati“, rekao je jedan visoki lokalni zvaničnik, ukazujući na manje angažovan pristup u rešavanju izazova radikalizacije.

Nasuprot tome, oko 142 kilometra na zapad, u Dečanima, vlasti BIK-a su tvrdile da su delovale zajedno sa izabranim predstavnicima kako bi se na samom početku potisnuli glasovi koji su doveli u pitanje njihov autoritet, a koji se smatraju prvim znakom spoljašnjeg uticaja na pitanja religije. Sa kritikama mladih generacija sledbenika koji su želeli različite propovednike, uperenim na zvanične imame koje je imenovao BIK, imami koji su služili u Dečanima delovali su jednoglasno i u koordinaciji sa lokalnim opštinskim vlastima i odlučili su da zabrane bilo koje predavače koji nemaju sertifikat BIK-a. Na primer, imami i gradonačelnik u Dečanima su se često sretali sa zajednicom, uključujući tu i sastanke u gradskoj skupštini, ali i manje formalna okupljanja, kao što su venčanja, bdenja i sahrane, kako bi upozorili na opasnost koju predstavljaju nepotvrđeni propovednici. Mere su uključivale svakodnevne sastanke sa mladima, ali i pored toga imami koji su imali mlađe sledbenike išli su na društvene mreže - omiljene alatke komunikacije za mlade na Kosovu - da postavljaju propovedi kako bi se suprotstavili apelima propovednika koji su posegnuli ka ovoj ciljnoj publici preko Interneta.²⁵

*„Razgovarali smo sa imamima. Došli su na naše sastanke i rekao sam im šta mislim. Čak sam im rekao da ako su takvi ili podržavaju ove ideje, ja bih se odvojio od njih. I na neki način bili su pod napadom, možda i indirektno, jer nisu podržavali ove struje.“*²⁶ tvrdi visoki zvaničnik iz Dečana.

21 Intervju sa lokalnim zvaničnikom BIK-a u opštini Elez Han, 12. januara 2018. godine od strane KCSS-a.

22 Budi se porodični božić organizovan povodom nečijeg prolaska kada rodbini i prijatelji dođu da izraze svoje saučešće

23 Intervju sprovedeno 12. januara 2018.

24 Intervju sa visokim lokalnim zvaničnikom u Elez Hanu, 21. decembra 2017.

25 Ibid.

26 Intervju sa višim zvaničnikom iz Dečana, 4. januara 2018.

Ponekad su mere koje se primenjuju u Dečanima u cilju suzbijanja nasilnog ekstremizma bile ekstremnije, s onima koji su pokazivali nasilne ekstremne tendencije ili nisu bili u skladu s pravilima u džamiji, bili su naterani da napuste opštinu.²⁷

„Postojale su osobe koje su možda imale više ekstremnih ideja od drugih, ali pod pritiskom zajednice su napustili Dečane jer ih je javnost drugačije gledala,“ rekao je zvaničnik. *„Problem je da živite u društvu u kojem vas gledaju drugačije. A jesu ih tako videli.“*²⁸

Opštinske vlasti su opreznije kada dobiju zahteve za izgradnju novih džamija jer žele da provere i potvrde informacije o finansiranju. Slično tome, oni su težili da zaustave izgradnje džamije zbog sumnjivih finansiranja.

Ove oštre intervencije od strane opštinskih vlasti radi aktivnog sprečavanja da se nasilni ekstremizam ukoreni u Dečanima potkrepili su pripadnici verske zajednice u opštini, koji su prihvatili aktivnu kampanju imama u Dečanima kao ključnu meru koja je sprečila širenje nasilnog ekstremizma u njihovoj opštini.

„Mnogo smo radili sa mladom generacijom. Dobijali smo pretnje i uvrede, sve dok ih nismo ubedili da to nije način. Dane i noći proveli smo sa mladima, na ulicama i svuda u Dečanima jer je ovo mala zajednica, ali smo mnogo radili na tome. Nema sumnje da nas je to dotaklo, ali to su izolovani slučajevi i ruka države imala je uticaj,“ rekao je zvaničnik BIK-a iz Dečana, pozivajući se na intervencije državnih vlasti u hvatanju ovih mreža. *„Ali ako bi trebalo da čekamo ruku države, imali bismo kaos ovde, jer je država reagovala sporije nego što bi trebalo.“*²⁹

Po njihovom mišljenju, dok su imami u drugim mestima na Kosovu privlačili svoje pratioce propovedima o vrednosti džihada, u Dečanima su imami bili izričiti u poricanju da je rat koji IS vodi u Siriji i Iraku na bilo koji način bio sveti rat.

*„Mladi sledbenici su bili ubeđeni da ono što se tamo dešava podrazumeva džihad. Ovo je uverenje koje su stvorili imami sa Kosova. Govorili su o vrednosti džihada, ali problem je što nisu govorili o pravilima. Džihad je zakonit, islamska literatura je ispunjena argumentima i možemo ubedljivo reći da se ono što se dešava u Siriji nije džihad ... Moramo preuzeti odgovornost za neuspešan rad sa mladima,“*³⁰ rekao je jedan učesnik u verskoj fokus grupi u Dečanima.

Ipak, ta svesnost i uznemirenost zbog širenja pojave radikalizacije na Kosovu izgleda da su uništili živce zajednice vernika. *„Uvek postoje reakcije, jer ovo je nešto što nismo videli ranije. Zajednica je reagovala i to i nastavlja da i dalje to radi. I zanimljivo je videti da su oni koji reaguju deo zajednice koja se ne moli. Problem je strah od nepoznatog.“*³¹

Neki su rekli da su osećali da ih starije generacije neprestano osuđuju zbog njihove želje za praktikanjem religije, molitvi ili želje da nose bradu.³²

Jedan od izazova, prema učesnicima iz verske zajednice, *„je predrasuda, posebno prema mladima, jer ako mladić počne da praktikuje religiju, osuđuju ga uglavnom stariji zato što prisustvuje molitvi petkom, ili će ga osuđivati članovi porodice zbog posta. Ili treba da odlučimo da nosimo bradu, jer mi smatramo da je to religiozna dužnost. Stalno smo osuđivani, ljudi nas ne pitaju za objašnjenje religioznog stava, već nas automatski „etiketiraju“ kao ekstremiste.“*³³

Razvoj događaja se u velikoj meri razlikuje od Elez Hana, gde je zajednica i dalje podeljena po pitanju funkcionalnosti lokalnih i centralnih institucija, ali je u određenoj meri ujedinjena u odobravanju uloge BIK-a kao glavne institucije koja pokušava da ublaži siromaštvo u opštini.

„Nedostaju nam sredstva za dalji razvoj,“ rekao je jedan učesnik verske zajednice. *„Mi nemamo perspektivu ... Nemarnost vlade je pogoršala problem. Ako govorimo o religijskom ekstremizmu, oni često tvrde da su naše opštine najviše pogođene, ali niko nam nije dao fond za smanjenje ovog problema. Čak i kada*

27 Ibid.

28 Intervju sa visokim lokalnim zvaničnikom u Dečanima, 4. januara 2018.

29 Intervju sa zvaničnikom BIK-a u Dečanima, 20. decembra 2017.

30 Fokus grupa sa verskom zajednicom u Dečanima, 12. februara 2018.

31 Intervju sa zvaničnikom BIK-a u Dečanima, 20. decembra 2017

32 Ibid.

33 Ibid.

*se daju velika sredstva i naša opština je trebalo da ima koristi, kada je došlo vreme, ti fondovi su koristili Uroševcu, Prištini ili Prizrenu.*³⁴

4.3.2 Političko predstavljanje i agenda donatora

Iako obe opštine dele istu administrativnu strukturu, uticaj institucija (aktera), kako formalnih tako i neformalnih, saradnja između njih (faktora), pažnja koja im se daje od centralnih institucija (faktora), kao i stil upravljanja različitim aktera, čini se da su akteri duboko oblikovali različite putanje u suočavanju sa nasilnim ekstremizmom.

U ovom odeljku, istraživači su razmatrali političku zastupljenost i pažnju međunarodnih donatora kao još jedan aspekt faktora koji određuju odziv dve opštine prema nasilnom ekstremizmu.

Skoro deceniju nakon završetka rata na Kosovu, Elez Han nije video nikakvu investiciju ili administrativnu pažnju. Grad i okolna područja bili su deo opštine Kačanik i stekli su pravo na samoupravu putem unutrašnjeg preuređenja na Kosovu, u sklopu plana decentralizacije koji je usledio proglašenjem nezavisnosti zemlje 2008. godine.

Bez predstavnika, Elez Han nije iskoristio nijednu od koristi razvitka intenzivne pažnje međunarodnih donatora koja je usledila nakon rata na Kosovu, a do trenutka kada je opština osnovana, pažnja i prisustvo međunarodnih donatora u zemlji su nestali.³⁵ Ovo je naročito očigledno u oskudnoj infrastrukturi u opštini, koja za razliku od Dečana nema kulturni centar niti neki centar gravitacije za građane, kao što su organizacije civilnog društva, da angažuju zajednicu u vannastavnim aktivnostima,³⁶ ali i u različitim organizacijama pomoći u regiji.

Dok su Dečani videli mnogo učešća Organizacije za bezbednost i saradnju u Evropi (OEBS), koja je angažovala različite aktere iz lokalne vlasti i civilnog društva kao deo napora za pomirenje, kao i prisustvo velikih donatora kao što su USAID i oni iz zemalja članica Evropske unije, u Elez Hanu nedavno je povećana pažnja usled nasilne ekstremističke aktivnosti na tom području.³⁷

Ova razlika u pažnji, posebno od ranih dana Kosova kao međunarodnog protektorata, takođe se odražavala u unutrašnjem tkivu društva i njegovoj sposobnosti da se mobilise u uticaju na političku agendu. Iako brojčano mali u poređenju sa organizacijama civilnog društva u većim gradovima na Kosovu, Dečani imaju najmanje pola tuceta aktivnih lokalnih organizacija civilnog društva, dok Elez Han praktično nema takvih aktivnih klubova.

Opštine se takođe razlikuju u pažnji koju im poklanjaju centralne institucije, a posebno parlament zemlje i vlada. Kosovo je jedinstvena izborna zona, što znači da kandidati za kosovsku zakonodavnu granu podjednako mogu dobiti glasove iz svih krajeva zemlje. Međutim, u ovoj fazi razvoja demokratije na Kosovu, izborne jedinice i mobilisano glasanje ostanu lokalni, a političke partije u velikoj meri regionalne, kao i veze njihovih ključnih aktera u svojim mestima porekla. Tokom godina Dečani i Elez Han su oblikovani ovim unutrašnjim političkim dinamikama i političkim nasleđem koji su doveli Dečane do toga da budu jedan od najvažnijih političkih bastiona, a Elez Han se smanjio u političkoj relevantnosti.

Dečani, na primer, predstavljaju izbornu uporište Saveza za budućnost Kosova, partije sadašnjeg premijera Kosova Ramuša Haradinaja. Mada je bila u opoziciji godinama, sve dok nije došla na vlast u sadašnjoj vladi, opština je uživala političku podršku zbog svoje pripadnosti Haradinajevoj stranci. Lokalni zvaničnici priznaju da čak i kada stranka nije bila na vlasti, uglavnom su mogli da traže javne investicije od centralne vlade.

³⁴ Fokus grupa sa verskom zajednicom u Elez Hanu, 21. februara 2018.

³⁵ Intervju sa visokim lokalnim zvaničnikom u Elez Hanu, 21. decembra 2017.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ovaj nalaz potvrđen je u intervjuima s višim zvaničnicima obe opštine.

Trenutno, osim premijera, još sedam poslanika ili visokih vladinih zvaničnika imaju jake porodične veze sa ovim područjem i dobijaju svoju izbornu podršku iz Dečana, što se često prevodi u povećanu pažnju za tu izbornu jedinicu. Jedan od takvih slučajeva je bivši dvostruki gradonačelnik Dečana Rasim Selmanaj, koji je sada član kosovskog parlamenta.

Veze između kosovskih centralnih institucija i uporišta političkih partija na vlasti su dokumentovane u opštoj studiji o kosovskom patronatskom političkom sistemu koji pokazuje jasan trend „kupovine političkog zemljišta javnim sredstvima“ (Bajrami 2011).

Ovaj stav je dodatno podstaknut tokom prošlogodišnjih opštih izbora u kojima je trenutni premijer, tokom kampanje u ime kandidata njegove stranke u Dečanima, obećao da će udvostručiti budžet opštine i utrostručiti kapitalna ulaganja u to područje. On je takođe najavio da je izdvojio 80 miliona evra za izgradnju autoputa „Dukađin“ koji utiče na opštinu Dečani (EkonomiaOnline 2017).

Nasuprot tome, od osnivanja kao opštine, Elez Han je podržavao politički nezavisnog kandidata za gradonačelnika, bez značajnih veza sa glavnim političkim strankama na Kosovu. Iako je skromni stil rukovodstva gradonačelnika Rufija Šuma izazvao veliku lokalnu podršku za njega, ova politička dinamika učinila je Elez Han kao izbornu jedinicu neznatnom, čineći da centralna vlada ne odgovara na potrebe stanovništva opštine.³⁸

„Naši resursi su otišli na Grke i Makedonce (u sklopu ugovora o privatizaciji). Mi smo samo posmatrači. Ljudi nađu načine. Neki kroz religiju, neki negde drugde.“ rekao je zvaničnik u Elez Hanu govoreći o promenljivom ekonomskom pejzažu u opštini.³⁹

Trenutno, dečanski opštinski budžet iznosi 8,3 miliona evra, dok je za Elez Han 2,7 miliona evra, oba nešto veća nego u 2017.

Ove dinamike se odražavaju u glasanju na poslednjim opštim izborima na Kosovu 2017. godine. U Dečanima je 71,68 odsto glasova otišlo na vladajuću koaliciju Haradinaja, dok je u Elez Hanu glasanje bilo podeljeno između glavne opozicione stranke Samoopredeljenje 45,09 odsto i sadašnje vladajuće koalicije, koja je dobila 38,91% glasova (Centralna izborna komisija Kosova 2018).

Opštine	Dečani	Elez Han
Političko predstavljanje na centralnom nivou	8 (uključujući i sadašnjeg premijera)	0
Poverenja prema institucijama (mereno izlaznošću glasača na poslednja tri izbora)	Opšti izbori 2017: 39,97 procenata Opšti izbori 2014: 37,31 procenata Opšti izbori 2010: 34,51 procenata	Opšti izbori 2017: 37,38 procenata Opšti izbori 2014: 43,29 procenata Opšti izbori 2010: 49,88 procenata

Tabela 2: Politička zastupljenost i izlaznost glasača u Dečanima i Elez Hanu (izvor: Novine Zeri 2017, Centralna izborna komisija Kosova)

4.3.3 Nacionalni narativ i lokalni kontekst

Dve opštine takođe se razlikuju i u svojoj centralnoj vezi sa nacionalnim narativom o oslobođenju na Kosovu i načinu na koji taj narativ oblikuje lokalni kontekst, posebno u smislu politike identiteta,

³⁸ Učesnik fokus grupe u Elez Hanu, 21. februar 2018.

³⁹ Intervju sa zvaničnikom u Elez Hanu, 12. januar 2018.

priče koja se pojavila kao posebno relevantna u borbi protiv nasilnog ekstremizma tokom ovog perioda istraživanja.

Akteri u obe opštine su prijavili povećanu religioznost od kraja rata na Kosovu i sve veći zahtev mladih da učestvuju u religijskim poslovima.

Ipak, uprkos ovoj zajedničkoj osobini, građani ove dve opštine su imali različite odgovore o uticaju religije na njihov identitet. Takođe je tako i sa zainteresovanim stranama čiji različiti pristupi kanalisanju ovog povećanog interesa u praktikovanju religije na kraju mogu oblikovati ulogu religije i njen odnos sa radikalizacijom i nasilnim ekstremizmom u budućnosti.

U Dečanima postoji jedinstvenost: etnička identifikacija je najvažnija i u religijskim i u ne-verskim zajednicama. U obe grupe, verski i ne-religijski učesnici, identifikovali su prvenstveno albansku etničku pripadnost.

U Elez Hanu, verski i ne-religijski pripadnici zajednice su bili manje homogeni. Oni koji su identifikovani po svojoj etničkoj pripadnosti i oni koji su se odlučili da se prvo identifikuju svojom verskom pripadnošću, bili su skoro jednako podeljeni.

Izgleda da su religijske i lokalne vlasti u Dečanima direktno pristupile suočavanju sa onima koji su osporavali autoritet BIK-a i onome što su smatrali osporavanjem tradicionalnog religioznog propovedanja zajedničkog za Kosovo.

Lokalni zvaničnici pozivaju se na dugu tradiciju otpora u Dečanima kao na funkcionalni kontra-narativ, koji je pomogao u odvratanju agenata radikalizacije u svojoj opštini. *„Mnogi ljudi su ubijeni, imamo mnogo mučenika i mnogo heroja. Na primer, imam ovde ima brata koji je heroj i nikada ne bi dozvolio da ovakve (ekstremističke) struje prodru ovde. Osećanja nacionalnog identiteta su snažna, kao što je osećaj žrtvovanja za slobodu Kosova, podrška SAD-a, intervencija NATO-a, zapad i to su stvari koje mi cenimo kao vrednost. Zbog toga su ove (radikalne) struje suprotne ovoj ideji.“⁴⁰*

Nasuprot tome, u Elez Hanu, i formalni i neformalni učesnici su bili donekle zastrašeni od strane religijskih pridošlica u njihovoj sredini, i mada su pokušavali da se suprotstave tom uticaju u prvim danima, na kraju je pritisak bio prevelik zbog njihove podeljenosti kontra-narativa da bi mogli da naprave neku razliku.

Prema rečima višeg lokalnog zvaničnika BIK-a, *„Ako sam imao problema sa osobom X, državni organi nikada nisu reagovali. Ja sam se suočio sa njima i ostao sam u napetim odnosima sa njima zbog različite literature koja je ovde prokrijumčarena. Zatim su došle asocijacije, i svako od njih imao je svoju ideologiju. Oni nisu služili religiji, već su se držali određene ideologije. Ovo je dovelo do rascepa i u džamiji i izvan nje. ... Problemi su ozbiljni ... Oni vas ignorišu u džamiji, oni su grupa, a vi ste sami. Niko ne bi preuzeo odgovornost da uđe u sukob sa njima kako bi me zaštitio. Ili, ja ulazim u džamiju, a oni odlaze (u znak protesta).“⁴¹*

Dečani, poput većine zapadnog Kosova, posebno se ponose aktivnim učešćem niza lokalnih ličnosti koje su doprinele kosovskom pokretu za nezavisnost od početka osamdesetih. Regionalni značaj opštine još više je porastao tokom rata u periodu 1998-1999. godine kada je područje postalo uporište Oslobodilačke vojske Kosova, gerilskih snaga koje su pružale otpor srpskoj borbi protiv pobune na Kosovu.

U ovom trenutku, opština je pokrivena spomenicima koji obeležavaju doprinos ove oblasti borbi za nezavisnost, uključujući i ogromno groblje posvećeno borcima OVK-a, koje služi i kao mesto za okupljanje zajednice u svim istorijski značajnim datumima. Opština ima bogat kalendar godišnjih praznika sagrađen oko nacionalne tematike i nalazi se na mapi glavnih kosovskih političara pošto odaju poštovanje oružanom otporu koji je postavio temelj osnivanju nezavisne države. Svake godine od kraja rata kosovski institucionalni lideri idu u nekoliko obilazaka koji ih vode u Dečane kako bi odali priznanje onima koji su pali, na Dan nezavisnosti 17. februara, godišnjice početka oružanog otpora u martu 1998. godine, raznim javnim okupljanjima obeležavaju sećanje na ratne heroje, mučenike i civilne žrtve.

⁴⁰ Intervju sa visokim političkim predstavnikom u Dečanima, 4. januara 2018.

⁴¹ Intervju sa lokalnim zvaničnikom BIK-a u Haniju Elezit, 12. januara 2018.

Zajednica u Dečanima često je deo ovih proslava, što je doprinelo izgradnji snažnog nacionalnog identiteta i lokalnog narativa u javnosti kada učestvuje u ritualima sećanja.

Za razliku od toga, Elez Han, koji je u velikoj meri izbegao rat na Kosovu, nije dobio značajno prisustvo u sadašnjoj nacionalnoj priči i retko je deo bilo kakve značajne nacionalne proslave, osim za oslobađanje grada od strane NATO snaga 11. juna 1999. godine. Njihov kalendar javnih praznika se uglavnom sastoji od neformalnih verskih proslava, jer zajednica gleda prema napolju, uglavnom negujući veze sa albanskom zajednicom u susednoj Makedoniji.⁴²

4.4 Istraživanje neistraženog: nasilni ekstremizam i politički ekstremizam u etnički podeljenom gradu Mitrovici

S obzirom na činjenicu da su Dečani i Elez Han uglavnom albanski i dele neke od istih osobina kao i većina opština na Kosovu u kojima dominiraju Albanci, u okviru ove studije istraživači su se trudili da testiraju odnos između religioznog nasilnog ekstremizma i etnički pogonjenog političkog ekstremizma na Kosovu u etnički raznolikom okruženju. Iako su u krugovima kreiranja politika napravljene pretpostavke o odnosu između ova dva, do danas naučnici nisu uspostavili kvalitativnu ili kvantitativnu vezu između ta dva fenomena. Ovo pitanje je istraženo u etnički podeljenom gradu Mitrovici, području na koje je uticao i fenomen spoljnih ratnika i rastuća konzervativna religioznost.

Zbog ograničenog pristupa i etičkih poteškoća da se izađe u susret zahtevima učesnika u sastavljanju fokus grupe, istraživači su pristupili ovom istraživačkom pitanju kroz transkripte sastanaka lokalnih veća za bezbednost, u kojima su učesnici razmišljali o delotvornosti nacionalnih strategija u prevenciji i suzbijanju nasilnog ekstremizma. Ovo je pomoglo u proceni toga šta ovi lokalni aktivisti misle da su glavni faktori pokretanja i faktori zajednice koji dovode do nasilnog ekstremizma.

Uz blisku studiju pet transkripata sa sastanaka lokalnih veća za bezbednost u opštinama u kojima dominiraju Srbi i iz podeljenog grada Mitrovica, sprovedena su četiri intervjua sa muslimanskim verskim liderima i glavnim aktivistom civilnog društva u Mitrovici, koji je uspostavio temelje međuetničke saradnje u podeljenom gradu.

Mitrovica, nekad industrijski grad u usponu i dom slavni rudnika na Kosovu, započinje svoju treću deceniju kao grad koji je etnički podeljen između kosovske albanske većine na jugu i severa na kojem dominiraju Srbi. Osim što je tačka paljenja za etničke tenzije za sve napore na izgradnji države na Kosovu, grad ostaje gorko podsećanje na neuspešne napore međunarodnog pomirenja radi transformacije sukoba na Kosovu nakon godina investiranja u programe izgradnje mira.

Pored toga što su u pitanju neprekidna politička osporavanja kontrole između Kosova i Srbije, politički zastoj i ukorenjeni etnički animoziteti postali su podloga za organizovani kriminal i ekstremne ideologije koje pokušavaju da predstave teritorijalni spor kao civilizacijski sukob između Istoka i Zapada, između hrišćanstva i islama, duboko uvlačeći današnje geopolitičke podele i sve jaču religioznu retoriku za objašnjavanje ideoloških i etničkih razlika (The Economist 2017).

U nastavku ovog gledišta, koje je bilo zvanična priča sponzorisana od strane Vlade Srbije⁴³ proteklih nekoliko godina, Mitrovica i okolna područja postali su tereni za regrutovanje za grupu Islamske države i za desničarske srpske grupe poput Kosovskog fronta koji snabdeva borcu da se bore uz proruske snage u istočnoj Ukrajini. Prema podacima Kosovske policije, oko 15 građana iz Mitrovice pridružilo se IS i, iako ne postoje tačni podaci o broju srpskih stranih boraca, zvaničnici procenjuju da je najmanje desetak Srba sa severa Kosova pristupilo redovima od oko 300 Srba koji se bore sa raznim proruskim frakcijama u istočnoj Ukrajini.⁴⁴

Različiti lokalni akteri su podeljeni u odnosu na to da li je uvećanje redova nasilnih ekstremista iz

⁴² Intervjui sa lokalnim verskim i opštinskim zvaničnicima.

⁴³ Na primer, pogledajte izjavu ministra inostranih poslova Srbije koja upoređuje kandidaturu Kosova za pridruživanje UNESCO-u za dodelu članstva IS: <https://inserbia.info/today/2015/10/dacic-admitting-kosovo-to-unesco-same-as-admitting-islamic-state/>

⁴⁴ Više o ovoj fenomeni, pogledajte The Economist (2014).

Mitrovica i okoline rezultat zajednica koje su prihvatile i naglašavale religiozno motivisanu priču da bi se izdvojile dalje od identiteta suprotstavljene etničke grupe. Neki krive politički zastoje koji su doveli do opšte stagnacije u Mitrovici kao faktore koji omogućavaju ekstremističkim ideologijama da se nađu u ovoj zajednici.⁴⁵ Verski lideri ne vide nasilni ekstremizam kao direktnu posledicu etničkih tenzija, ali tvrde da postoji „*pokušaj inkorporiranja verskih elemenata u ovaj sukob*“ i povezuju nepoverenje između Albanaca i Srba sa uništavanjem verskih spomenika tokom rata, kao što je slučaj sa uništavanjem drevne džamije na reci Ibar koja sada deli grad po etničkim linijama.⁴⁶ Jedan istaknuti religiozni lider, s druge strane, nije delio stav da su političke tenzije podstakle religiozni ekstremizam, ali smatra da su nastavili podgrevati politički ekstremizam i nacionalističku retoriku na obe podeljene strane. On je optužio „*povećanu islamofobiju*“ na Kosovu koja je dovela do radikalizacije u muslimanskoj zajednici u zemlji.⁴⁷

Srbi i Albanci sa obe strane ponavljaju reči koje opisuju takva osećanja. U velikoj meri krive nedostatak perspektive i kosovske institucije za pojavu nasilnog ekstremizma. Uglavnom, i Albanci i Srbi su se uzdržavali od povezivanja nasilnog ekstremizma zasnovanog na religiji sa etnički zasnovanim političkim ekstremizmom koji je u poslednje dve decenije zarazio ovo područje.

Na nedavnom sastanku, srpski učesnici lokalnog veća za bezbednost u gradu Zvečanu na severu grada okrivili su nezaposlenost i nesposobnost kosovske vlade da se suoči sa organizovanim kriminalom, kao i islamskim i hrišćanskim fundamentalizmom, koji udaljava zajednice, što je uzrok porasta nasilnog ekstremizma u zemlji.⁴⁸ „*U ovom okruženju konfuzije, ljudi bez nade traže izlaz, zato se pridružuju stranim sukobima,*“ rekao je jedan srpski učesnik.

U sličnom okruženju sa predstavnicima albanske i srpske zajednice sa juga i severa Mitrovice, oni krive „*slabe državne institucije i upravljanje za preuveličavanje pretnje nasilnog ekstremizma,*“⁴⁹ kao i „*nedostatak poverenja građana u državne institucije,*“ što je dovelo do najniže tačke u poslednjih nekoliko godina. Ipak, oba predstavnika etničkih zajednica se takođe žale na njihovu nesposobnost da dođu do onih pripadnika etničkih zajednica koji prate ekstremne ideologije i osuđuju „*pogrešnu versku interpretaciju i ulogu medija*“ za pogoršavanje pretnje nasilnog ekstremizma. Predstavnik BIK-a na ovom sastanku, na primer, govori učesnicima da smatra muslimanske sledbenike „*uznemirenim*“ i zabrinutim zbog nedostatka pravde i inkluzije u kosovskom društvu, posebno zbog pokrivenih žena koje su diskriminisane u pronalaženju posla ili u sticanju obrazovanja.⁵⁰ Srpski učesnici u Zvečanu pozvali su se na etničke neredne na Kosovu 2004. godine kao deo „*verskog i političkog ekstremizma*“ koji je dodatno pogoršao etničke odnose između Albanaca i Srba u toj oblasti.

U albanskoj fokus grupi u albanskom delu Mitrovice, učesnici su identifikovali ideološku indoktrinaciju, nedostatak ekonomskih prilika, „*dezinformacije*“ medija o ratu u Siriji i Iraku ili čisto radoznalost kao glavne pokretače nasilnog ekstremizma u njihovom gradu.

45 Intervju sa istaknutom aktivistkinjom u Mitrovici, 7. juna 2018.

46 Intervju sa zvaničnikom BIK-a u Velikoj džamiji u Mitrovici, i intervju sa lokalnim imamom u Mitrovici, 10. aprila 2018.

47 Intervju s zvaničnikom BIK-a u Mitrovici, april 2018. On je odgovorio na pisana pitanja.

48 Zapisnik o sastanku KCSS-a u Zvečanu sa učesnicima saveta lokalne sigurnosti.

49 Zapisnik o sastanku KCSS-a u Mitrovici sa predstavnicima lokalnih Srba i Albanaca.

50 Ibid.

5 Ulazne tačke: Mapiranje napora na suzbijanju nasilnog ekstremizma

5.1 Nacionalne i lokalne inicijative za PNE

Sprečavanje i suzbijanje nasilnog ekstremizma visoko je na dnevnom redu Vlade Kosova. Od pojave ovog fenomena, Vlada Kosova preduzela je više koraka kako bi pomogla u ublažavanju rizika povezanih sa fenomenom nasilnog ekstremizma. Prvo, usvojena je Nacionalna strategija za sprečavanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije koja vodi ka terorizmu (2015-2020). Ova strategija je jedan od prvih konkretnih koraka koje je Vlada preduzela u sprečavanju nasilnog ekstremizma. Strategija izlaže opšti kontekst i objašnjava takozvane „faktore pritiska i povlačenja“ nasilnog ekstremizma na Kosovu; dalje, razrađuje buduće korake koje treba preduzeti od strane svih relevantnih institucija sa ciljem sprečavanja nasilnog ekstremizma. Strategija ima četiri glavna cilja: (I) Rana identifikacija uzroka, faktora i ciljanih grupa; (II) Sprečavanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije; (III) Intervencija i (IV) De-radikalizacija i reintegracija radikalizovanih osoba.

Pored Strategije, Vlada Kosova je usvojila i Nacionalni akcioni plan, koji daje detaljan opis delatnosti podeljenih po ciljevima Strategije, institucijama koje su zadužene za sprovođenje aktivnosti i jasnim pokazateljima uspeha. Iako Nacionalna strategija i nacionalni Akcioni plan imaju za cilj rešavanje osnovnih uzroka nasilnog ekstremizma na Kosovu i stoga predlažu razne aktivnosti - uglavnom se fokusiraju na podizanje svesti protiv ovih pojava, sa više od 40 procenata aktivnosti koje spadaju u odgovornost Ministarstva prosvete - postoji više razloga za brigu, posebno u procesu izrade i implementacije Strategije.

Glavna kritika Nacionalne strategije vezana je za nedostatak uključenosti lokalnih vlasti u izradu aktivnosti. Iako je Strategija usvojila širi obim za rešavanje nasilnog ekstremizma, zasnovan pre svega na obrazovanju kao ključnom stubu za sprečavanje nasilnog ekstremizma, intervjui sa različitim akterima uključenim u implementaciju projekata PNE na Kosovu otkrivaju nedostatak koordinacije između donatora i Akcionog plana Nacionalne strategije.

Na primer, u slučaju Elez Hana, jednog od područja koje je najugroženije u odnosu na nasilni ekstremizam, ali i u Mitrovici, koja ima veliki broj stranih boraca, lokalna vlast vrlo malo zna o aktivnostima koje predviđa Nacionalna Strategija ili da se bilo koja aktivnost odigrava u njihovoj opštini. Ovaj nalaz ukazuje na nedostatak saradnje i konzistentnosti između donatorskih organizacija i lokalnih državnih struktura. Većina donatora koordinira se sa mehanizmom podrške na centralnom nivou koji se ne pojavljuje na lokalne vlasti. Lokalni lideri nisu uključeni kao zainteresovani u ove mehanizme.

Jedan od glavnih donatora rekao je da se fokus uglavnom odnosi na mlade, starosti od 12 do 25 godina, ali ciljevi njihovih programa nisu bili fokusirani i ostali su široko definisani. Na primer, donator je izvestio o ciljevima koji se kreću od povećanja „*podrške mladima kroz poboljšanje obrazovanja, obuke za posao, mogućnosti zapošljavanja*“ do „*poboljšanja ciljanja i postavljanja prioriteta putem aktivnih programa zapošljavanja i socijalnih usluga ... pružanja obuke, finansiranja i pomoći za pojedince koji učestvuju u odgovarajućem mehanizmu na nivou zajednice.*“ Donator je takođe dodao da će „*biti i različite vrste aktivnosti oko sporta, umetnosti i kulture,*“ u „*osposobljavanju mladih oko saveta mladih, zajednice, različitih vrsta inicijativa u zajednici gde su mladi u dijalogu sa rukovodstvom zajednice, bilo formalnim liderstvom ili neformalnim vođstvom.*“⁵¹

51 Intervju sa zvaničnikom GCERF-a, iz baze podataka KCSS.

Ostali akteri u Nacionalnoj strategiji su različita ministarstva u kosovskoj vladi, poput Ministarstva kulture, omladine i sporta i Ministarstva prosvete. Oni prenose obavljanje većine svojih aktivnosti organizacijama civilnog društva putem različitih poziva. Takođe izveštavaju da su zabrinuti zbog količine birokratije, a i nisu pružili dokaze koji kvantifikuju uticaj njihovih programa na sprovođenje strategije.⁵²

5.2 Međunarodni donatori i programi

Od 2014. godine, kada je broj stranih boraca sa Kosova koji su se priključili sukobima u Siriji i Iraku postao alarmantan, američka ambasada je bila najaktivniji nosilac podrške na Kosovu. Ambasada je finansijski podržala napore KCSS-a u izradi izveštaja o kosovskim stranim borcima, koji je bio prvi ove vrste izrađen u jugoistočnoj Evropi.⁵³ Takođe je pomogla kosovskim državnim institucijama da izrade Zakon o zabrani pristupanja oružanim sukobima izvan teritorije države i Strategiju za prevenciju nasilnog ekstremizma i radikalizacije koja vodi terorizmu (2015–2020), angažujući različiteiskusne stručnjake u ovoj oblasti (Qehaja et al. 2017.). Dalja podrška se nastavila u 2016. godini, kada je glavni fokus američke ambasade bio da pomogne kosovskim institucijama da razviju svoje kapacitete za implementaciju. Ovo je učinjeno kroz angažovanje prestižnih instituta specijalizovanih za područje BNE, kao što su Hedaiah iz Ujedinjenih Arapskih Emirata i Američki institut za mir. Takođe je obezbeđeno finansiranje različitih NVO i medija na Kosovu koji su aktivno angažovani na polju BNE.⁵⁴ Konkretnije, deo ovog finansiranja je direktno obezbeđen od strane američkog Stejt Departmenta, dok je Ambasada služila kao tehnički facilitator tih sredstava. Cilj tih sredstava je organizovanje različitih aktivnosti i aktivnosti na radikalizaciji na centralnom i lokalnom nivou na Kosovu radi poboljšanja socijalne kohezije i smanjenja rizika od nasilnog ekstremizma.⁵⁵ Američki Stejt Department je podržao KCSS u realizaciji projekta „Borba protiv nasilnog ekstremizma na Kosovu“, koji je obuhvatio 11 opština na Kosovu, kao i drugih projekata koji se odnose na medijsko pokrivanje ovih pojava.

Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) radi na istraživanju P/BNE i objavljivanju nekoliko izveštaja o identifikovanju faktora pritiska i potiskivanja nasilnog ekstremizma, uključujući analizu punktova i drugih dokumenata (UNDP 2015, 2017a, 2017c, 2017c). Pored toga, u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova i Italijanskom ambasadom u Prištini, UNDP je imao pilot mehanizam upućivanja u opštini Gnjilane, koji je identifikovao osam slučajeva (UNDP 2017a).

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) je takođe veoma aktivna u P/BNE na Kosovu. Do sada je uspostavio „OEBS ujedinen u BNE Programima“ (Kehaja i drugi 2017). Dalje, OEBS organizuje okrugle stolove, rasprave i obuke u svrhu implementacije aktivnosti BNE-a. OEBS je takođe uspostavio program LIVE („Lideri protiv netrpeljivosti i nasilnog ekstremizma“), koji angažuje mlade na Kosovu radi sprečavanja nasilnog ekstremizma.

Međunarodna organizacija za migracije (IOM) saraduje sa stručnjacima, mladima i liderima u cilju sprečavanja nasilnog ekstremizma. Oni daju male grantove ljudima kojima je potrebna pomoć u zajednicama na koje ciljaju. Glavni cilj je da se mladima pruži mogućnost stvaranja sopstvenih projekata.⁵⁶ U angažmanu sa mladima radi se o negovanju kritičkog mišljenja. Dalje, oni pružaju obuku za roditelje u ranoj identifikaciji radikalizacije. IOM takođe radi na reintegraciji, uz podršku proceni potreba članova porodice FF.

52 Intervju sa Ministarstvom kulture, omladine, sportskog zvaničnika, baze podataka KCSS

53 Kursani „Izveštaj o uzrocima i posledicama učešća građana Kosova kao stranih boraca u Siriji i Iraku“, objavljen u aprilu 2015. godine

54 Ibid.

55 Ibid.

56 KCSS baza intervjuja.

Globalni fond za angažovanje i otpornost zajednice (GCERF) obezbedio je jedan od najvećih fondova za PNE na Kosovu. GCERF prvenstveno radi na PNE i dodeljuje bespovratna sredstva lokalnim OCD u sprovođenju aktivnosti s ciljem sprečavanja nasilnog ekstremizma. Program je uglavnom bio usredsređen na pružanje mogućnosti za zapošljavanje i obuku za rad i poboljšanje obrazovanja. Ciljna grupa programa su mladi od 15 do 25 godina.

Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID) obezbedila je grantove za poljoprivredu namenjenu mladima u opštini Elez Han. USAID takođe blisko saraduje sa Ministarstvom prosvete u revidiranju nastavnih planova i programa, uključujući i kritičko razmišljanje kao deo ovih nastavnih planova u školama.

Konačno, holandska ambasada - kroz svoj MATRA program⁵⁷ - podržava projekte civilnog društva kao što su „Omladina i zajednica u akciji - sprečavanje i suzbijanje nasilnog ekstremizma na Kosovu.“

5.3 Relevantnost programa PNE

Ova studija je identifikovala nekoliko faktora koji doprinose otpornosti i prevenciji nasilnog ekstremizma. Faktori uključuju informisanje i saradnju različitih lokalnih aktera, kao što su lokalne opštinske vlasti i lokalni verski lideri; političko predstavljanje na lokalnom i centralnom nivou; nivo i vrstu donatorskih i vladinih investicija na lokalnom nivou; nacionalne i identitetske naracije i njihovo sprovođenje.

Iako su rezultati istraživanja identifikovali ove faktore otpornosti, postalo je jasno da je većina programa u PNE uglavnom fokusirana na podizanje svesti protiv fenomena i poboljšanje mogućnosti za zapošljavanje mladih na lokalnom nivou. Kao što je već rečeno, Nacionalna strategija ima četiri cilja, od kojih svaka sadrži niz aktivnosti. Međutim, dosadašnji fokus različitih aktera (međunarodnih donatora, organizacija civilnog društva i Vlade) ostao je na podizanju svesti i ranoj identifikaciji faktora NE. Tek nedavno je Vlada preduzela konkretne korake u procesu reintegracije, jer je Ministarstvo unutrašnjih poslova, uz podršku ICITAP-a,⁵⁸ stvorilo odsek koji će raditi na de-radikalizaciji i reintegraciji samih vraćenih STB-a (Telegrafi 2018).

Sproveden je niz aktivnosti u cilju podizanja svesti koji su sprovedeni u zajednicama / opštinama na koje se ova studija fokusirala. Na primer, 2017. godine Ministarstvo obrazovanja obavilo je nekoliko informativnih sesija sa studentima, nastavnicima i roditeljima u 21 opštini na Kosovu, uključujući Dečane, Mitrovicu i Elez Han (Vlada Kosova 2017). Ministarstvo je, u saradnji sa Misijom OEBS-a na Kosovu, takođe izradilo vodič za PNE za nastavnike, dok je u saradnji sa UNDP Ministarstvo izradilo smernice za nastavnike za identifikaciju i načine približavanja nasilnom ekstremizmu u školama (Vlada Kosova 2017).

Slične aktivnosti su sprovedeli IOM i KCSS širom Kosova.

Štaviše, sprovedene su i druge aktivnosti usmerene na podizanje svesti o ovom pojavu, kao što su sastanci sa roditeljima i opštinskim zvaničnicima kako bi razgovarali o PNE i povećali pismenost o ranim znacima identifikacije. Ove aktivnosti su sprovodili Ministarstvo prosvete, Ministarstvo lokalne samouprave, IOM i KCSS.

Pored toga, Akcioni plan propisuje da Ministarstvo za rad i socijalno staranje treba da postavi prioritet na ugroženim grupama na tržištu rada.⁵⁹ Ali, kako je pokazala ova studija, iako nezaposlenost može biti doprinoseći faktor u odluci o pridruživanju terorističkim organizacijama, nije utvrđena nikakva direktna veza između nivoa zaposlenosti i porasta nasilnog ekstremizma s obzirom na njegovu stopu na Kosovu.

Kao što se vidi iz donje tabele, uz izuzetke, programi koji se trenutno primenjuju u cilju PNE ne rade dovoljno na rešavanju faktora koji doprinose otpornosti koje je ovo istraživanje identifikovalo, jer se takvi programi i projekti uglavnom fokusiraju na povećanje svesti i perspektive zapošljavanja na Kosovu.

⁵⁷ Videti <https://www.government.nl/topics/european-grants/dutch-fund-for-regional-partnerships-nfrp/nfrp-matra-grants-for-strengthening-democracy-and-the-rule-of-law-in-europe>, preuzeto 14. septembra 2018

⁵⁸ Videti <https://www.justice.gov/criminal-icitap/about-icitap>, preuzeto 14. septembra 2018.

⁵⁹ Ibid.

Faktori koji doprinose otpornosti	Programi o P/BNE
<ul style="list-style-type: none"> • Informisanje i saradnja lokalnih aktera (opštinski službenici i verski lideri) • Političko predstavljanje (lokalni i centralni nivo) • Donatorske investicije • Nacionalni narativi • Identitet • Prisustvo nasilnih ekstremista i regrutera (porodične i prijateljske veze) 	<ul style="list-style-type: none"> • Mehanizam upućivanja • Lideri protiv netolerancije i nasilnog ekstremizma (Leaders against Intolerance and Violent Extremism) • Zapošljavanje omladine, obuka za posao • Podizanje svesti kroz projekte za edukaciju koje obavljaju lokalne OCD (predavanja i diskusije sa studentima, nastavnicima, roditeljima) • Promovisanje kritičkog razmišljanja • međuverski dijalog

Tabela 3. Faktori koji doprinose otpornosti i identifikovani programi za P/BNE na Kosovu

5.4 Veze između aktivnosti PNE i napora na izgradnji mira i pomirenju

Krajnji cilj ovog istraživanja bio je ispitivanje potencijalnih veza između projekata PNE i širokog spektra programa izgradnje mira i pomirenja koji su sprovedeni od rata od 1998. do 1999. godine, i generalno na Kosovu i u određenim zajednicama koje se proučavaju.

Iako je bilo brojnih projekata i programa usmerenih na „pomirenje“ i „među-religijski dijalog“ u opštinama Dečani i Mitrovica, kroz pregled radnika i intervju sa lokalnim liderima, posebno u opštini Dečani, ne može se uspostaviti direktna veza između izgradnje mira i otpornost. Međutim, indirektno je očigledno da su različiti programi za izgradnju mira na Kosovu uspostavljeni na Kosovu u mobilizaciji opštinskih vlasti da brzo reaguju na razne probleme i incidente koji se događaju u opštini. Na primer, grafiti sa sloganom IS-a naslikani na spoljnim zidovima srpskog pravoslavnog manastira Dečani odmah su bili osuđeni od zvaničnika centralne i lokalne vlasti i doveli do brzog hapšenja počilaca.⁶⁰

Pomirenje i međuverski dijalog bili su na čelu programa mnogih nevladinih i međunarodnih organizacija koje rade na Kosovu. Takve aktivnosti počele su već krajem rata i one su postale deo dnevnog reda vlade od 2006. godine, kada je održana velika zajednička konferencija u zapadnom Kosovskom gradu Peći, gdje je lokacija važnog prisustva Srpske pravoslavne crkve.⁶¹

Na lokalnom nivou, OEBS je organizovao različite aktivnosti i krug dijaloga, koji nastavlja da nadgleda i olakšava napore demokratizacije na Kosovu i ostaje ključna organizacija za međuverske inicijative. Na primer, u 2013. godini OEBS je organizovao 15 lokalnih međuverskih foruma.⁶²

Neki od zainteresovanih aktera i učesnika intervjuisanih u svrhu ove studije u Dečanima rekli su da su sami učestvovali na takvim sastancima, iako su rekli da nisu smatrali da su ovi sastanci uspeali da podstaknu konstruktivno okruženje za pomirenje ili bolje razumevanje religije.⁶³

Kako je u diskusijama između učesnika u fokus grupama iskazano, ovi sastanci su i dalje veoma nepopularni, jer se doživljavaju kao pritisak međunarodnih donatora i često se smatraju povredom kredibilitnosti aktera koji učestvuju u njima. Uopšteno govoreći, pošto ovi sastanci nisu inicijativa

⁶⁰ „Predsednik Kosova i premijer osuđuju vandalizam u manastiru Dečani“, UNMIK Press Clippings, 13. oktobar 2014. godine.

⁶¹ Videti <http://www.mfa-ks.net/?page=2,220,2696>, preuzeto 14. septembra 2018.

⁶² Videti <https://www.osce.org/kosovo/105027>, preuzeto 14. septembra 2018.

⁶³ Fokus grupe sa verskim i nereligijskim učesnicima u Dečanima.

zasnovana na građanskom osnovnom nivou, a i u najvećoj meri se doživljavaju kao spoljna intervencija, nisu privukli pažnju na lokalni i pokrenuli se kao održiva inicijativa. Izgleda da neki članovi više cene svakodnevne interakcije koje im pruža blizina pravoslavnog manastira Dečani, kao što su kupovina vina ili rakije.

U Mitrovici su, na kraju, međunarodni donatori i lokalne organizacije civilnog društva organizovali nekoliko takvih aktivnosti, ali sa malo rezultata. Tokom intervjua, bilo je primetno da ovi projekti nisu postigli željeni cilj, jer nisu uspjeli da dopru do ranjivih grupa i samo su „reciklirali“ učesnike iz jedne aktivnosti u drugu.⁶⁴ Kako je jedan istaknuti lider civilnog društva tvrdio, „*ovi programi nisu uspjeli da ciljaju na opštu zajednicu i istraže ranjivosti među zajednicama i umesto toga privlače ljude koji su već bili skloni saradnji na etničkoj podeli.*“⁶⁵

6 Zaključci i preporuke

Ova studija doprinosi premošćavanju važnog jaza u literaturi nasilnog ekstremizma time što pokušava da identifikuje, proučava, analizira i uporedi razlike između zajednica koje su pogođene i koje nisu pogođene nasilnim ekstremizmom u proteklim godinama na Kosovu u nastojanju da se razume takva različitost.

Iako nijedan slučaj nije isti, a nijedan odgovor nije konačan, odgovori na pitanja istraživanja i studije slučaja pružaju veoma potreban kontekst za otpornost zajednice i ranjivost od nasilnog ekstremizma. Nalazi pružaju uvid za istraživače i daju donosiocima politike priliku da ponovo razmišljaju o strategijama za prevenciju, specifičnim za svaku zemlju, kao i o politikama za reintegraciju bivših stranih terorističkih boraca kada se vrate u svoju zemlju. Nalazi studije ukazuju na ulogu koju igraju povećani angažman i odgovornost lokalnih aktera, naročito u slučajevima kada preventivne strategije daju malo prostora nijansama i nameću pristup gde „jedna veličina odgovara svima“, od centralnog nivoa do mehanizama prevencije na lokalnom nivou.

Evo kratkog rezimea glavnih nalaza istraživanja:

- Nasilni ekstremizam, kao spoljašnji fenomen na Kosovu, direktno je povezan sa nekolicinom propovednika i uticajnih ljudi koji su uzimali regrute za IS iz njihovih neposrednih lokalnih mreža;
- Nevladine organizacije služile su kao front ideološke indoktrinacije i regrutovanja. Njihovo prisustvo u određenoj zajednici je odlučujući faktor radikalizacije i nasilnog ekstremizma;
- Propusti vlasti, kriza legitimiteta i podela u višim rangovima kosovskog islamskog saveza stvorili su prostor da se različite ideologije infiltriraju u delove Kosova. Nedostatak zajedničkog fronta protiv radikalnih uticaja podelio je zajednicu i oslabio autoritet tradicionalnih imama;
- Verski lideri koji su uspjeli da sačuvaju svoju koheziju uspjeli su da spreče bilo kakav spoljni uticaj, formiraju institucionalnu agendu i očuvaju zajednicu od izlaganja nasilnom ekstremizmu;
- Iako su demokratski izabrani i predstavljaju deo visoko decentralizovanog oblika upravljanja, efikasnost lokalnih vlasti i pažnja na određenu zajednicu zavise od njihovih veza sa centralnim institucijama i „vrednostima“ glasača u pogledu političke zastupljenosti;
- Dok se prevencija obično definiše kao podizanje svesti, studija zaključuje da je na terenu to često reč za teške mere koje uključuju odbacivanje, proterivanje i pritisak za promenu ponašanja;

⁶⁴ Intervju sa aktivistkinjom civilnog društva iz Mitrovice, 7. juna 2018.

⁶⁵ Ibid.

- Nisu pronađene nikakve direktne veze između političkog ekstremizma i verskog ekstremizma. Međutim, indirektni uticaj kontinuiranog političkog ekstremizma potkopao je poverenje u institucije i uticao na njihov autoritet u borbi protiv nasilnog ekstremizma;
- Nije bilo uspostavljenih direktnih veza između PNE i programa izgradnje mira. U suprotnosti sa opštom percepcijom, mirovne inicijative za izgradnju međuveruskog pomirenja često su se ignorisale od strane javnosti jer su ih posmatrali kao spoljne intervencije donatorske zajednice, a ne istinske napore na osnovnom nivou zajednice;
- Indirektna posledica programa za izgradnju mira bila je svest za mobilizaciju institucionalne reakcije protiv vandalizma ili verske netrpeljivosti;
- Nacionalna strategija za sprečavanje nasilnog ekstremizma i donatorska agenda za borbu protiv nasilnog ekstremizma ne bave se posebnim zabrinutostima koje utiču na zajednice, ali usvajaju pristup „jedne veličine koja odgovara svima“ u borbi protiv nasilnog ekstremizma;
- U Strategiji nisu pružena prilagođena rešenja, niti su bili uključeni lokalni akteri u dizajniranje ili implementaciju Akcionog plana.

Da bi se na odgovarajući način rešio problem NE, ova studija nudi ove preporuke:

1. Budući programi bi trebalo da budu prilagođeni zajednici na koju ciljaju. Trebalo bi da budu zasnovani na potrebama, odnosima moći i dinamici (bilo formalnoj ili neformalnoj) i strukturnom dizajnu određene zajednice u kojoj se dešava intervencija;
2. Cilj takvih programa treba da bude podsticanje kulture komunikacije, koordinacije i saradnje između glavnih zainteresovanih strana u zajednici i stvaranje poverenja između različitih lidera zajednice.
3. Glavni cilj takvih programa treba da bude socijalna integracija mladih, posebno mladih koji se nalaze na marginama društva;
4. Programi PNE i BNE treba da se bave lokalnim izazovima. Oni bi trebalo da odgovaraju na njihove potrebe kako ih izražava lokalna zajednica i da daju osećaj vlasništva za lokalnu zajednicu koja se često oseća odvojenom od rešenja koja se nalaze na vrhu;
5. Programi PNE treba da budu multidisciplinarni i da vode do postizanja životnih veština na pojedinačnom nivou i istovremeno jačaju sposobnost pogođenih zajednica da se mobilišu pred sličnim pretnjama u budućnosti.

Reference:

- Agjencia e Statistikave te Kosoves 2011.** Stanovništvo Kosova po opštinama: Priština: ASK. http://askdata.rks-gov.net/PXWeb/pxweb/en/askdata/askdata__14%20Census%20population__Census%202011__3%20By%20Municipalities/census32.px/table/tableViewLayout1/?rxid=6c75a9aa-627c-48c6-ae74-9e1b95a9c47d, preuzeto 14. septembra 2018.
- Bajrami, Lorik 2011.** “Kupovina političkog zemljišta javni novcem,” Preportr/Çohu: May. <http://preportr.cohu.org/en/investigations/Purchasing-political-land-with-public-funds-47?y=2017>, preuzeto 14. septembra 2018.
- Basic Court of Ferizaj 2015.** Optužnica PPS br. 25/15, objavljena u maju 2015. Štampana kopija.
- Basic Court of Ferizaj 2015,** Presuda o slučaju PKR 54/15, 20. maj 2016. Štampana kopija.
- Basic Court of Ferizaj 2015.** Presuda PKR 54/15, objavljena u maju 2016. Štampana kopija.
- Collier, Paul and Anke Hoeffler 2004.** “Pohlepa i žaljenje u građanskom ratu,” Oxford Economic Papers 56: 563-595 <https://doi.org/10.1093/oep/gpfo64>.
- Economic Initiative for Kosovo 2014.** Report on SMEs in Kosovo 2014. Pristina: ECIKS. www.eciks.org/repository/docs/Report_on_State_of_SMEs_in_Kosovo_2014_99378.pdf, preuzeto 13. septembra 2018.
- EkonomiaOnline 2017.** “Haradinaj: Buxheti i Decanit do te dyfishohet, investimet kapitale do te trefishohen”, Oct. 4. www.ekonomiaonline.com/politike/haradinaj-buxheti-i-decanit-do-te-dyfishohet-investimet-kapitale-do-te-trefishohen/, preuzeto 14. septembra 2018.
- Government of Kosovo 2015.** Strategija za prevenciju nasilnog ekstremizma i radikalizacije koja vodi ka terorizmu 2015-2020. Priština: Vlada Kosova. www.kryeministri-ks.net/repository/docs/STRATEGY_parandalim_-_ENG.pdf, preuzeto 13. septembra 2018.
- Government of Kosovo 2017.** Izveštaj Vlade o implementaciji Akcionog plana. Štampana kopija.
- Jakupi, Rudine and Vese Kelmendi 2017.** Žene u nasilnom ekstremizmu: Lekcije naučene od Kosova. Priština: Kosovski centar za bezbednosne studije. www.qkss.org/en/Reports/Women-in-Violent-Extremism-Lessons-learned-from-Kosovo-841 preuzeto 14. septembra 2018.
- Kosovo Central Election Committee 2018.** Rezultati prema opštinama. Priština: CIK. www.kqz-ks.org/wp-content/uploads/2018/01/6.-Rezultatet-e-subjekteve-sipas-komunave-2.pdf, preuzeto 14. septembra 2018.
- Kursani, Shpend 2015.** Izveštaje istrage o slučajevima i posledicama uključivanja kosovskih građana kao stranih boraca u Siriji i Iraku. Priština: Kosovski centar za bezbednosne studije. www.qkss.org/repository/docs/Report_inquiring_into_the_causes_and_consequences_of_Kosovo_citizens'_involvement_as_foreign_fighters_in_Syria_and_Iraq_307708.pdf, preuzeto 14. septembra 2018.
- Musliu, Jeton 2008.** “Dhunohet kryetari i Kuvendit te Bashkesise Islame te Kosoves.” Reported on 1 December 2008 at Gazeta Express, Pristina. www.forumishqiptar.com/threads/102461-Dhunohet-Kryetari-i-Kuvendit-të-Bashkësisë-Islame-të-Kosovës-Xhabir-Hamiti, preuzeto 14. septembra 2018.
- Newspaper Zeri 2017.** “Komunat pa asnje deputet ne Kuvendin e Kosoves,” Od 19. jula 2017.
- Organization for Security and Co-operation in Europe 2018.** “Misija OEBS pomaže izgradnju omladinskih koalicija protiv nasilnog ekstremizma na Kosovu,” www.osce.org/mission-in-kosovo/386250, preuzeto 14. septembra 2018.
- Qehaja, Florian and Skender Perteshi 2018.** Neistražena spona: Pitanja radikalizacije i nasilnog

ekstremizma u Makedoniji. Priština: Kosovski centar za bezbednosne studije. www.qkss.org/repository/docs/Extremism_in_macedonia_402663.pdf, preuzeto 14. septembra 2018.

Qehaja, Florian, Skender Perteshi and Mentor Vrajolli 2017. Mapiranje stanja institucionalne uključenosti i uključenosti zajednica u borbi protiv nasilnog ekstremizma na Kosovu. Priština: Kosovski centar za bezbednosne studije. www.qkss.org/repository/docs/KCSS_Needs_Assesment_final_42754.pdf, retrieved 14 September 2018.

Rexhepi, Enis 2013. "Izbori u Islamskoj zajednici Kosova ocenjeni kao ključni," Southeast European Times, 26. avgust 2013. www.vesti.rs/Izbori/Izbori-u-Islamskoj-zajednici-Kosova-ocenjeni-kao-kljucni.html, preuzeto 13. septembra 2018.

Schwartz, Stephen 2011. "Kosovski Islam u krizi," Huffington Post, 22. jun 2011. www.huffingtonpost.com/stephen-schwartz/kosovo-islam-in-crisis_b_881221.html, retrieved 13 September 2018.

Shtuni, Ardian 2016. Dinamika radikalizacije i nasilnog ekstremizma na Kosovu. Washington, DC: United States Institute of Peace. <https://www.usip.org/sites/default/files/SR397-Dynamics-of-Radicalization-and-Violent-Extremism-in-Kosovo.pdf>, preuzeto 14. septembra 2018.

Telegrafi 2018. "MPB themelon njësi për deradikalizimin e personave që janë në luftërat e huaja," May 25. <https://telegrafi.com/mpb-themelon-njesi-per-deradikalizimin-e-personave-qe-jane-ne-lufterat-e-huaja/>, retrieved 14 September 2018.

The Economist 2014. "Holy Warriors: Balkan Fighters Abroad," Aug. 21.

The Economist 2017. "Na Balkanu, snage pobožnog šovinizma ponovo govore glesnije," Izveštaj od 17. novembra www.economist.com/erasmus/2017/11/17/in-the-balkans-the-forces-of-pious-chauvinism-speak-louder-again, retrieved 14 September 2018.

UNDP 2015. Prevencija nasilnog ekstremizma na Kosovu, Priština: UNDP. http://www.ks.undp.org/content/dam/kosovo/docs/ResearchAndPublications/UNDP%20inforgraphic_Extremism_PRINT.pdf, retrieved 14 September 2018.

UNDP 2017a. "Prevencija nasilnog ekstremizma je zajednički poduhvat svih zainteresovanih aktera." Priština: UNDP. <http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/presscenter/articles/2017/10/26/preventing-violent-extremism-is-a-joint-effort-of-all-stakeholders-in-kosovo.html>, retrieved 14 September 2018.

UNDP 2017b. Puls javnosti: Analiza prevencije nasilnog ekstremizma na Kosovu. Priština: UNDP. www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/library/democratic_governance/public-pulse-analysis-on-prevention-of-violent-extremism-in-koso.html, retrieved 14 September 2018.

UNDP 2017c. "Razumevanje faktora povlačenja i guranja na Kosovu: Prvi intervjuji sa stranim borcima koji su se vratili i njihovim porodicama." Priština: UNDP. <http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/presscenter/articles/2017/12/01/understanding-push-and-pull-factors-in-kosovo-primary-interviews-with-returned-foreign-fighters-and-their-families.html>, retrieved 14 September 2018.

Wimmer, Andreas 2002. Nacionalističko isključivanje i etnički konflikt. Senke modernog. Cambridge University Press.

Berghof Foundation
Altensteinstraße 48a
14195 Berlin
Germany
www.berghof-foundation.org
info@berghof-foundation.org